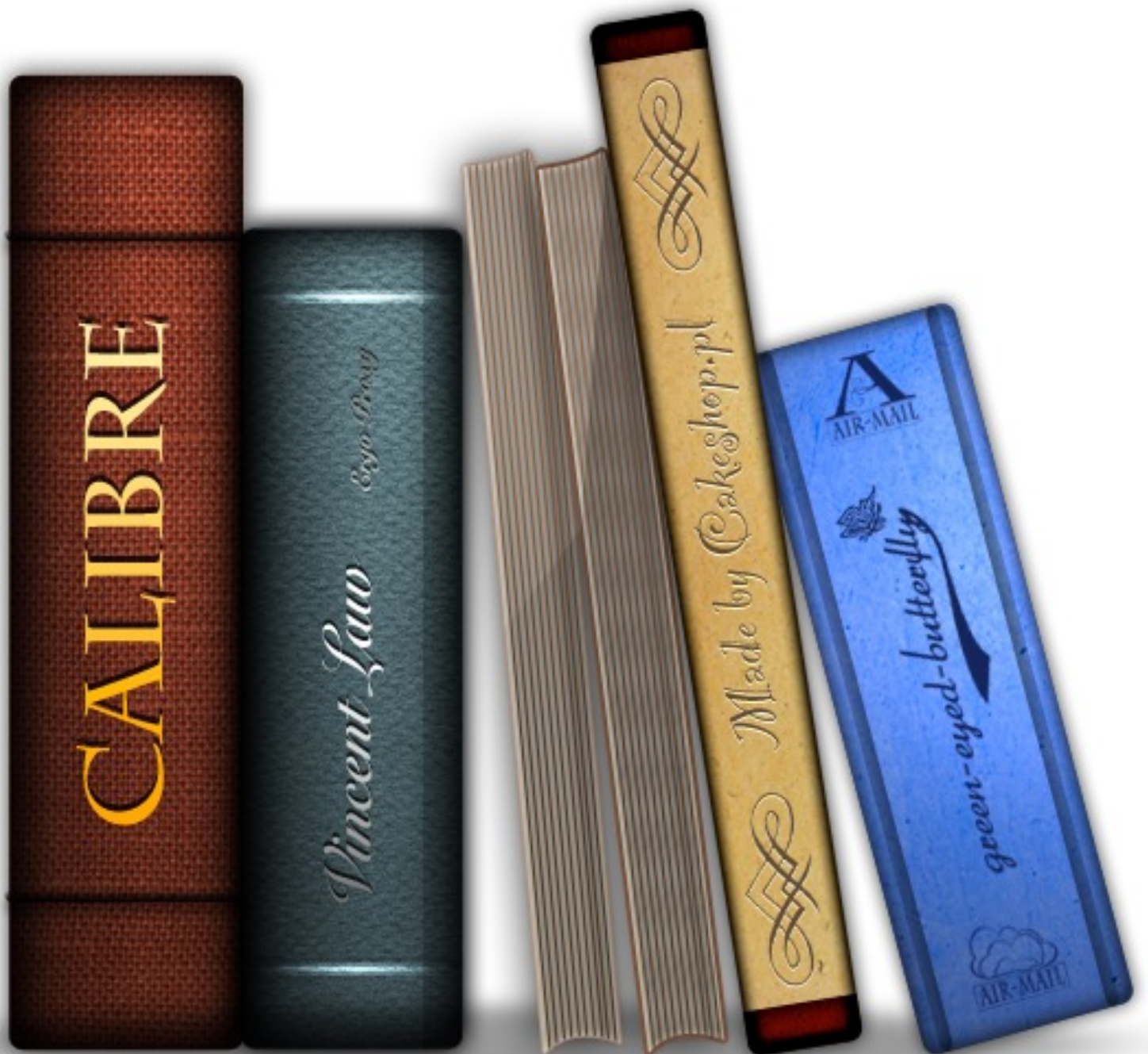

Pokojnik

Branislav Nušić

calibre 0.8.36

Антологија
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Бранислав Нушић

ПОКОЈНИК

„Антологија српске књижевности“ је пројекат дигитализације класичних дела српске књижевности Учитељског факултета Универзитета у Београду и компаније Microsoft®

Није дозвољено комерцијално копирање и дистрибуирање овог издања дела. Носиоци пројекта не преузимају одговорност за могуће грешке.

Ово дигитално издање дозвољава уписивање коментара, додавање или брисање делова текста. Носиоци пројекта не одговарају за преправке и дистрибуцију измењених дела. Оригинално издање дела налази се на Веб сајту www.ask.rs.

2009.

Антологија
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Бранислав Нушић

ПОКОЈНИК

Садржај

[ПРЕДИГРА](#)

[ПРВИ ЧИН](#)

[ДРУГИ ЧИН](#)

[ТРЕЋИ ЧИН](#)

ПОКОЈНИК
(КОМЕДИЈА САПРЕДИГРОМ
У ТРИ ЧИНА)

ЛИЦА

Павле Марић

Милан Новаковић

Спасоје Благојевић

Господин Ђурић

Љубомир Протић

Анта

Младен Ђоковић

Миле

Аљоша

Адолф Шварц

Рина

Агнија

Вукица

Први полицијски агент

Други

Марија

Ана собарице

Софија

Три чина се дешавају три године после предигре.

ПРЕДИГРА

Укусно намештена соба код Марића.

I

ПАВЛЕ, МАРИЈА

МАРИЈА (*собарица, старица, долази споља*): Господине, један господин; каже позван је.

ПАВЛЕ (*за сточићем, заривен у једну књигу*): А, да, нека уђе!

МАРИЈА (*оде на врата и пропушта агента*).

ПАВЛЕ (*Марији*): Идите, јавите госпођи!

МАРИЈА (*оде лево*).

II

ПАВЛЕ, АГЕНТ

ПАВЛЕ: Ако се не варам, ви сте из Управе града?

I АГЕНТ (*немарно*): Ствар, додуше, није тако трагична, али моја жена, у првоме узбуђењу, одмах је позвала полицију. (*Спази Рину на вратима.*) Уосталом, ево моје жене, она ће вам објаснити.

III

РИНА, ПАВЛЕ и АГЕНТ

РИНА (*у елегантној јутарњој хаљини*): Господин је од полиције?

I АГЕНТ: Да, госпођо!

РИНА: Не бих имала шта да вам објасним: код нас се ноћас десила крађа.

I АГЕНТ: Можете ли ми рећи што ближе?

ПАВЛЕ: Рећи ћу вам ја. Моја жена и ја били смо синоћ у позоришту. Кад смо се после једанаест вратили, прошли смо кроз ову собу – овде је одмах наша соба за спавање – и, колико сам ја видео, све је било у реду. Јутрос, међутим, затекао сам овај сточић, који је иначе закључан, отворен и у њему све испретурано, као што видите.

I АГЕНТ (*прилази женском сточићу са писање, на коме је једна фиока извучена и предмети у њој испретурани*): Иначе, ништа друго; само то?

РИНА: Да, само то!

I АГЕНТ: Дозволите, ко је први опазио?

ПАВЛЕ: Ја се најраније будим у кући, посао ми је такав, излазим рано на грађевину – дакле, прошао сам овуда и случајно ми је пало у очи. Пробудио сам одмах жену и она је телефонирала за полицију.

I АГЕНТ (*разгледа сточић*): Фиока је, очигледно, насилно отворена. Знате ли ми рећи шта је украдено?

ПАВЛЕ: То је сточић моје жене, она ће то знати.

РИНА: Ја овде држим мој мали накит и ситнице, обичне тоалетне ситнице. Имам увек ту и по две-три стотине динара мојега ручног новца, и све је ту, чак и новац је ту. Разбијена је само ова мала касета, која је иначе закључана и у којој ја држим своја писма. Из ње је, види се, украден један део писама.

I АГЕНТ: Значи, дакле, да није користољубље по среди. Утолико пре не бих могао рећи да је провалник дошао споља. Имате ли млађе у кући?

РИНА: Имамо девојку, али у њу не сумњам, то је једна честита старица већ толико година код нас.

I АГЕНТ (*домишља се*): Можете ли ми рећи: јесу ли само извесна и нарочита писма украдена, или је...?

РИНА (*збуњена*): Боже мој... ја не знам... за мене су сва подједнако важна: има међу њима девојачких, интимних...

I АГЕНТ (*пошто је мало размислио посматрајући и једно и друго*): Ако је по вољи, ја могу повести званичну истрагу, али, ако дозволите, мислим да је боље не давати ствари шири значај но што је има.

ПАВЛЕ и РИНА (*ћуте*).

I АГЕНТ: Све што се може констатовати то је: да ово обијање није из користољубља и да провалник није дошао

споља; он је у кући. Ја мислим да у даље констатације не треба улазити. Ја вас молим да ме ослободите. Госпођо, господине!
(Оде.)

IV

ПАВЛЕ,РИНА

ПАВЛЕ (*задубљен поново у књигу*).

РИНА (*Пошто је бацила један презрив поглед на Павла, полази у своју собу. На вратима се задржава,*

окреће, наглашавајући): Полицијски агент је констатовао да је крадљивац у кући.

ПАВЛЕ: Да, чуо сам!

РИНА (*оде у своју собу*).

V

ПАВЛЕ,МАРИЈА

ПАВЛЕ (*дигне главу и погледа за њом; кад види да је она затворила врата, одлази телефону, узима телефонску књигу и тражи известан број*).

МАРИЈА (*долази*): Надзорник грађевине.

ПАВЛЕ: Аљоша? Нека уђе.

МАРИЈА (*пропушта Аљошу, а сама оде*).

VI

АЉОША, ПАВЛЕ

ПАВЛЕ: шта је, Аљоша? Је ли тамо све у реду?

АЉОША: Да, господин инжењер!

ПАВЛЕ: Јесте ли појачали број на земљаним радовима?

АЉОША: Да, господин инжењер.

ПАВЛЕ: Цемент се превози?

АЉОША: Да, господин инжењер.

ПАВЛЕ: А што сте напустили посао?

АЉОША: Ја чекао вас тамо, мислим, доћи ћете као обично, као свако јутро, па кад нисте дошли...

ПАВЛЕ: Јесам ли вам потребан?

АЉОША (*збуњено*): Ја мислим ви дођете, па кад нисте дошли...

ПАВЛЕ: Говорите, дакле, шта је; зашто сте ме чекали?

АЉОША: Господин инжењер! Ја вама много благодаран, бескоњечно благодаран. Ви били мој отац, добри, великодушан отац. Пре три године ви мене примили у службу...

ПАВЛЕ: Али нашто толико благодарности! Ви сте добар раденик, задовољан сам са вама, па свршена ствар.

АЉОША: И зато мене жал, неизмерно ме жал и ја се бојим да вас не увредим. То не бих хтео, не бих хтео да вас увредим.

ПАВЛЕ: Чудно ми изгледате, Аљоша. Ви као да би хтели нешто да ми кажете, па не смете? Да нисте незадовољни платом?

АЉОША: Ах, не, господине!

ПАВЛЕ: Да вам није тежак посао?

АЉОША: Не, не, не!

ПАВЛЕ: Дакле, шта је?

АЉОША: Дошао сам да вам благодарим за све што сте за мене учинили и да вас замолим да примите мој отказ.

ПАВЛЕ: Отказ? Нашли сте боље место?

АЉОША: Не то. Ни за боље место, ни за бољу плату не оставим, али, али...

ПАВЛЕ: Онда сте болесни?

АЉОША (*врти главом не подижући очи*): Њет!

ПАВЛЕ: Но, па реците шта је?

АЉОША: Ја морам, ја морам да вам кажем, ја не могу да од вас кријем. (*Пауза, ломи се и најзад диже главу.*) Ви знате моју Лидочку?

ПАВЛЕ: Вашу госпођу?

АЉОША: Да!

ПАВЛЕ: Чини ми се да сам је видео једанпут кад је долазила к вама на грађевину. Колико се сећам, лепа и пријатна женица.

АЉОША: Она мене оставила.

ПАВЛЕ: Напустила вас?

АЉОША: Да. Био је ту један певач, оперски певач, Пијерковски.

ПАВЛЕ: Рус?

АЉОША: Не Рус, Пољак. Он је гостовао овде...

ПАВЛЕ: Он вам је одвео жену?

АЉОША: Она мени казала: много воли њега, не може без њега. Казала ми збогом, ја плакао, она отишла.

ПАВЛЕ: То је скоро било?

АЉОША: Пре три месеца!

ПАВЛЕ: Још пре три месеца? Но па то је довољно времена; ви сте се извесно досад измирили са таквим стањем?

АЉОША: Не, господин инжењер, ја љубим Лидочку, ја много љубим Лидочку.

ПАВЛЕ: Али кад она вас не воли?

АЉОША (*уздише*).

ПАВЛЕ: Не разумем зашто тога ради отказујете; хоћете ли да отпутујете за њом?

АЉОША: Не то. Ја не хоћу да јој кварим срећу; она тако срећна тамо са њим. Зашто да јој кварим срећу?

ПАВЛЕ: А мислите да је срећна?

АЉОША: Да, она мени пише, пише да је срећна, ал' опет ја морам да помогнем.

ПАВЛЕ: Новчано?

АЉОША: А, не; има, има она. Али, је л' дозволите да вам прочитам писмо које сам јуче од ње добио?

ПАВЛЕ: А одакле пише?

АЉОША: Из Берлина. Он там има ангажман.

ПАВЛЕ: А шта вам пише?

АЉОША (*развија писмо*): Пише руски.

ПАВЛЕ: Разумећу толико.

АЉОША (*чита*): „Миљенки мој...” (*Застиди се.*)
Опростите, то нежност...

ПАВЛЕ: Читајте само!

АЉОША (*чита*): „Мње здјес очењ харошо, ја сасвјем счастљива”. (*Говори.*) Счастљива, то је срећна. (*Чита.*) „Дорогој мој Андрјуша, каждим дњем бољше мења лјубит”. (*Говори.*) Он је сваки дан све више воли. (*Чита.*) „Он очењ ласковиј ко мње; смотрит на мења как на образ”. (*Говори.*) Чува је као икону. (*Чита.*) „Ја счастљива, ја счастљивејшаја женшћина на светје”. (*Говори.*) Она најсрећнија жена на свету. (*Чита.*) „Мојо счастје одно обстојатељство тревожит”.

ПАВЛЕ: То не могу да разумем.

АЉОША: Каже, њеној срећи само једно смета. *(Чита.)* „Ја знају што ти своје времја думајеш обо мње”. *(Говори.)* Зна да ја стално мислим на њу. *(Чита.)* „Јесли би и ти не думал обо мње, моје счасије било би в двојне бољше”.

ПАВЛЕ: Кад ви не би мислили на њу, она би била двапут срећнија.

АЉОША: Да! *(Чита.)* „Зделај одолженије, перестањ думат обо мње, тим зделајеш мења счаслџивејшеј женшчиној на свјетје”.

ПАВЛЕ: Ако престанете мислити на њу, учинићете да буде најсрећнија жена на свету.

АЉОША *(чита)*: „До гроба љубјашчаја тебја Лидочка”.

ПАВЛЕ: Дакле, шта у ствари хоће та жена која вас до гроба воли?

АЉОША: Хоће да ја не мислим на њу.

ПАВЛЕ: Но, па то јој можете учинити. Пишите јој да више нећете мислити на њу.

АЛОША: Не могу, не могу! Ја не могу да не мислим на њу; ја хоћу да је начиним најсрећнијом женом на свеТу. Зашто да не буде срећна? Не можемо ни ја ни она да будемо срећни, па нека бар она буде, нека онда буде.

ПАВЛЕ: Па како ви то мислите учинити је срећном?

АЛОША: Ја тек морам мислити на њу. Ја њу љубљу. Ја морам мислити на њу... мртав нећу мислити.

ПАВЛЕ: Како мртав?

АЛОША: Ја написал њој.

ПАВЛЕ: Шта сте јој написали?

АЛОША: Ја написах: Кад ово писмо примиш, мене ће покривати таласи Дунава и тада нећу више мислити на тебе.

ПАВЛЕ: Шта говорите, човече; какви таласи, какав Дунав?

АЛОША: Ја так написах.

ПАВЛЕ: Јесте ли ви такво писмо написали?

АЛОША: Да, и зато сам дошао да се вама извиним, да се опростим, да вам благодарим.

ПАВЛЕ: шта ви то говорите, Аљоша?

АЉОША (*вади из џепа папире*): Ово су наплаћени рачуни за песак са превозом; ово је нов уговор са цигљарем, потписан је; ово су признанице за плаћене уредске таксе; ово је ваша грађевинска легитимација коју сте ми дали због лицитације...

ПАВЛЕ (*прекида га*): Задржите ви, Аљоша, све те папире, код вас, не иде се тако у смрт, како ви то замишљате. Зар се за љубав жене која вас је изневерила иде у смрт? Напротив, баш у том случају ваља живети, ваља постојати. Ако јој успавате савест, смејаће се вашој смрти; не, мој Аљоша, не иде се у смрт за љубав неверне жене.

АЛОША: Не могу!

ПАВЛЕ: Не смете бити тако слаби.

АЛОША (*хтео би да опонира*).

ПАВЛЕ (*прекида га*): Неће бити то: само то писмо. Аљоша, код вас се сабрало и много других мутних осећања, а четири месеца напорног рада на грађевини изморили су вам живце. Има ту и мало носталгије за завичајем. Док је била крај вас Лидочка, испуњавали сте душу осећањима према њој;

остали сте сада усамљени, празне душе и наишла је опет носталгија и испунила је. Све је то врло разумљиво и, верујте, све се то да преболети.

АЉОША (*врти главом поричући*): Њет!

ПАВЛЕ: Слушајте ви мене, Аљоша, човек се подаје женским ћудима; бива то и биће. Сви смо ми слаби, али не дотле да тим људима жртвујемо и своју судбину. То само малодушници чине, а ми то не смемо бити. Зар се у случају буре бродоломник мирно предаје таласима? Не, он граби појас за спасавање и хита обали да стане ногом на чврсто тле! Верујте, то је код вас, као што вам рекох, умор живаца, разочарење и носталгија. Слушајте, Аљоша, ослобађам вас данас рада, па и сутра; одморите се!

АЉОША (*одбијајући*): Ах!

ПАВЛЕ: Слушајте ви мене, проведите се мало, разведрите се и све ће то проћи. Знам, немате излишних пара. (*Вади из буђелара.*) Ево вам 500 динара.

АЉОША (*буну се*): Али, господин инжењер...

ПАВЛЕ: Сматрајте то као хонорар за прековремени рад; морате то примити! (*Трпа му у џеп.*) Па идите, идите у „Руску лиру”, „Казбек” или... шта ја знам како се све зову ти ваши локали. Идите тамо, наћи ћете своје другове, слушаћете балалајке и чућете песму вашег завичаја и... заплакаћете можда, али те сузе лече душу, верујте, лече је. Тако учините и видећете како ће све то проћи.

АЉОША: Њет, господине.

ПАВЛЕ: Ви отуда са севера, и ако вас не греје довољно сунце, некако сте мекани, топлије сте душе, сањалице сте. Ми нисмо, ми смо трезвенији и, ако хоћете, отпорнији смо. Зато послушајте мој савет; видећете касније да је био умесан.

АЉОША (*бронећи се сам од себе*): Не могу, не могу!

ПАВЛЕ: Послушајте ме ипак, Аљоша!

АЉОША: Ја њој писал.

ПАВЛЕ: Бар ме данас послушајте, па ако вас не прође то расположење, ако и сутра останете при тој одлуци, онда ваша судбина биће јача од вас, ја вас не могу зауставити. Хоћете ли да ме послушате бар данас? (*Пружи му руку.*)

АЉОША (*погледа га у очи и безвољно му даје руку*).

ПАВЛЕ: Тако, тако! Идите мало у друштво, разведрите се! (*Погледа га.*) Чекајте, не можете такав. Ви немате мало бољи капут? Тај је исцепан и прљав, не можете такав ићи. (*Хоће да пође у собу.*)

АЉОША: Не, господине инжењер, не, не, не! Већ ме срамота; све на мени је од вас, и капут, и кошуља, и ципеле, не, више не!

ПАВЛЕ: Та оставите, молим вас! (*Оде у собу и враћа се носећи један бољи капут.*) Тако, скините то!

АЉОША: Не так, бога ради!

ПАВЛЕ: Та скините то, кад вам кажем!

АЉОША (*скине*).

ПАВЛЕ (*помаже му те облачи нов*): Тако! Тако! Пребаците те папире, пребаците их! А свој капут? Па, може можда још послужити тамо на грађевини. Но, сад већ изгледате као човек који може пристати у свако друштво. 'Ајде сад, тако како сам вам рекао. Сутра кад се сретнемо, видећете како ћете већ другаче гледати на живот.

АЉОША (*увијајући свој стари капут, из којег је пренео папире умотане у новине*): Само, знате, ја сам писао... (*Одлази.*)

VII

ПАВЛЕ,РИНА

ПАВЛЕ (*враћа се и навирује најпре на врата где је Рина, па као да је опазио нешто или чуо покрет, одлази брзо месту где је у почетку читао књигу, седа и привидно се задубљује у књигу*).

РИНА (*долази из своје собе обучена за излаз, упућује се излазним вратима и не осврћући се ни једним погледом на Павла*).

ПАВЛЕ (*кад она ишчезне, дигне главу, после извесне паузе диже се и звони*).

VIII

МАРИЈА,ПАВЛЕ

ПАВЛЕ: Госпођа је отишла?

МАРИЈА: Да!

ПАВЛЕ: Слушајте, ма ко да ме тражим, нисам код куће. Разумете ли?

МАРИЈА: Разумем!

IX

ЉУБОМИР, ИСТИ

ЉУБОМИР (*у том тренутку појављује се на вратима носећи једну велику књигу*): Је ли слободно?

ПАВЛЕ (*мало збуњено и отежући*): Да, да... изволите! Уђите!

ЉУБОМИР (*осећајући нелагодност коју је изазвао посетом*): Ја нисам имао намеру да вас узнемиравам; хтео сам да предам ову позајмљену књигу девојци, али је нисам нашао. Извините, молим вас, изгледа да нисам у подесан час дошао. (*Остави књигу на сто.*)

ПАВЛЕ: Не кажем да сте у најсрећнији час дошли, али то не мења ништа; за свога младог пријатеља ја имам увек времена и расположења. (*Марију.*) Идите!

МАРИЈА (*оде*).

X

ЉУБОМИР, ПАВЛЕ

ЉУБОМИР: Тако ми је непријатно. (*Хоће да пође.*) Ако дозвољавате?

ПАВЛЕ: Та останите кад вам кажем. Затекли сте ме у једном тренутку узбуђења... Уосталом, можда је то баш добро што сте дошли, ја... мени је потребан у овом тренутку пријатељ; ја имам потребе у овоме тренутку да с ким проговорим. Седите, молим вас.

ЉУБОМИР (*седајући*): Радовао бих се кад бих вам могао бити од користи.

ПАВЛЕ: За онога који пати и искрено саучешће је од користи.

ЉУБОМИР (*изненађено*): Како... Ви патите?

ПАВЛЕ (*тргне се*): Не, не патим... Па ипак, зашто се заваравати, ипак, патња је то! (*Потресено.*) Младићу, моја жена ме вара! (*Тргне се, јер му се учини непромишљено што је поверио то једном младом човеку, ућути, хода узбуђено.*)

ЉУБОМИР (*са изненађењем прати га погледом*).

ПАВЛЕ (*најзад осети потребу да се оправда и стане пред Љубомиром*): Ја не знам зашто сам вам то малочас поверио, али... тако, наишли сте, први сте наишли, а ја сам имао потребу да гласно кажем оно што ме гуши од јутрос.

ЉУБОМИР: Не жалите што сте ми се поверили; пријатељу сте поверили. Моје обавезе према вама нису тако обичне; ви знате колико вас ценим и поштујем. Био бих срећан када бих вас могао утешити бар.

ПАВЛЕ: У оваквом случају свака је утеха илузорна; личи на изјаву саучешћа које се породици умрлог указује.

ЉУБОМИР: Па... ипак. Можда све то није тако, можда су вам само зли људи дошапнули ружне ствари!

ПАВЛЕ: Да, дошапнули су, то је истина, и ја сам преко тих шапутања прелазио, али... *(Вади из џепа хрпу писама.)* Ово су писма њеног љубавника; извршио сам разбојничку провалу и покрао сам их. Шапутања су само наговештавала неверство, али ми нису казала и име заводника, а оно је ту, ту је у мојим рукама, ту је његово име! *(Грчевито гужва у песници писама.)* Ту је!

ЉУБОМИР *(осећајући се нелагодно, слеже раменима).*

ПАВЛЕ *(увек узбуђен):* Ту је, али ја не смем, немам храбрости да завирим! Бојим се, потврдиће се моје слутње, а то би било ужасно. То би било поразно. Бојим се, бојим се истине; није ли зар боље побећи од истине? Довољно је већ тежак удар што знам да ме вара! *(Бори се.)* Па ипак, мучи ме, мучиће ме, мучило би ме кроз живот. Зашто не бих испио до дна чашу горчине која ми је намењена? *(Отвара писмо и загледа потпис. Нов наступ узбуђења.)* Јесте, он је! Слутио сам, слутио сам...

ЉУБОМИР *(прилази му):* Умирите се! Стишајте се! Све те ствари у првоме тренутку изгледају страшније.

ПАВЛЕ: Мој друг из детињства, мој школски друг, мој ортак у предузећу, мој нераздвојни пријатељ...

ЉУБОМИР: Господин Новаковић!

ПАВЛЕ: Да, он, он! Ах, како је то подло, како је то одвратно!

ЉУБОМИР *(пауза, неодважно):* И шта мислите сад чинити?

ПАВЛЕ: Шта? То се и сам питам. Питам се, а не умем да се одлучим.

ЉУБОМИР: Свакако, не мислите...?

ПАВЛЕ: Отерати жену; осветити се заводнику? Ах, то не! Али шта? Да бих донео одлуку, ваља ми најпре преболети, јер, ипак, ја сам волео ту жену, ваља ми преболети то!

ЉУБОМИР: Ја вас потпуно разумем, али нисам кадар и не припада ми саветовати вас.

ПАВЛЕ: Бојим се да у овом тренутку узбуђења не донесем пренагљену одлуку. Да ми је да се осамим, да се повучем, да размислим.

ЉУБОМИР: Кад бисте отпутовали где на дан-два?

ПАВЛЕ: Кад бих отпутовао? То би можда најбоље било. *(Кратко размишљање.)* Тако ћу учинити, отпутоваћу.

ЉУБОМИР: На два-три дана.

ПАВЛЕ: Не знам на колико, не знам ни куда; у непознатом правцу, на неодређено време. Немам засад јасне намере, али осећам потребу да се уклоним, да се удаљим, да се осамим, да преболим. Да не бих донео пренагљену одлуку, једини је начин да побегнем сам од себе. Хвала вам, пријатељу, ви сте ми дали добар савет.

ЉУБОМИР: Ако вам је потребна каква моја услуга?

ПАВЛЕ *(сети се)*. Да, добро поменусте, могли бисте ми учинити једну услугу.

ЉУБОМИР: Молим!

ПАВЛЕ *(вади из портфелја пасош)*: Да пођете из ових стопа и да ми визирате пасош за иностранство. *(Прелиставајући пасош.)* Гле, каква срећна околност! Пасош је визиран пре шест недеља, кад сам помишљао ићи на сајам. Та виза још важи. То је добро, то је врло добро! *(Враћа пасош у портфелј.)*

ЉУБОМИР (*хоће да пође*): Ја ћу вас оставити.

ПАВЛЕ (*пружајући му руку*): Рачунам на вашу дискрецију. (*Сети се и тргне руку.*) Чекајте, сетио сам се овог часа једне велике услуге, коју бисте ми могли учинити.

ЉУБОМИР: Молим!

ПАВЛЕ (*оде у другу собу, па се отуд враћа са једним волуминозним свежњем рукописа везаних између картона, по облику фасцикула*): Ово је, млади пријатељу, моја највећа драгоценост. Седам пуних година ја радим ово научно дело из области хидрографије, радим га са вером да ће учинити нарочити утисак у научном свету.

ЉУБОМИР: Зар се и том граном технике бавите?

ПАВЛЕ: Да, архитекта, грађевински инжењер... али, мене је одувек врло занимала хидрографија и у слободним часовима бавио сам се њоме. Хидрографски проблем то је општечовечански проблем; три четвртине глобуса најзиратнијега земљишта покривено је мочварама, плитким водама и воденим талозима, а пренасељеност изазива тешке кризе и поремећаје у животу народа! Ја сам покушао чак да поставим у хидрографији и нове методе. Ја вам све то казујем да вам укажем на значај овога дела и шта оно за мене представља. Тај рукопис мирно почива у фиоци мога стола, под кључем, али... овога часа ме обузе једна слутња: неће ли се моја жена, у моме одсуству, по служити истим методом којим сам се ја послужио према њој: провалити фиоку на моме столу и претраживати га. Она неће наћи ништа што би желела, али можда баш због тога неуспеха, у бесу, у срџби, у пакости, а знајући колико ја ценим овај рукопис, може доћи на паклену мисао да из освете извуче један, два, три листа.

ЉУБОМИР: Ах!

ПАВЛЕ: О, у пакосноме бесу жене су кадре да учине најнеразмишљенија дела. Ја бих хтео да обезбедим овај рукопис; поверавам га вама.

ЉУБОМИР (*изненађен (поверењем)*): О, господине!

ПАВЛЕ (*даје му га*): Поверавам га вама; знате му вредност, па ћете га умети чувати.

ЉУБОМИР Будите уверени, чуваћу га као очи у глави.

ПАВЛЕ: Тако, а сад збогом!

ЉУБОМИР: Збогом! (*Оде.*)

XI

ПАВЛЕ(*сам*)

ПАВЛЕ (*зове на телефону*): Ало... Ало! Радић и Тодоровић? Ко је на телефону? То сте ви, господине Петре? Овде инжењер Марић. Хтео сам да вас обавестим да извесно време нећу бити овде; међутим, кроз два дана је рок вашем потраживању. Обратите се, дакле, моме ортаку господину Новаковићу; он овлашћено потписује фирму као и ја, а текући је рачун на фирми... да, да, обратите се њему.

XII

МАРИЈА, ПАВЛЕ

МАРИЈА (*долази*): Господин Новаковић.

ПАВЛЕ (*тргне се и узруја*): Он?

МАРИЈА: Ја сам рекла да ви...

ПАВЛЕ: Не, не, нека уђе, пустите га!

МАРИЈА (*повлачи се*).

XIII

НОВАКОВИЋ, ПАВЛЕ

НОВАКОВИЋ (*наилази врло љубазно*): Добар дан, био сам на грађевини, па видим нема те. Рекох да ниси што слаб, те дођох...

ПАВЛЕ (*једва се савлађује*): Ниси ти био на грађевини, нити си помислио да сам ја слаб, већ те моја жена послала овамо. Дошла ти је малочас хитно и саопштила ти да сам ја извршио провалу и да је ваша заједничка тајна откривена. Послала те, извесно, да испиташ ситуацију.

НОВАКОВИЋ: О каквим ти то тајнама говориш! Ја те не разумем.

ПАВЛЕ (*приблжи му се и унесе у лице*): Неваљалче!

НОВАКОВИЋ (*увређено*): Шта то значи?

ПАВЛЕ: Значи да си ти неваљалац и нитков!

НОВАКОВИЋ: Ја не дозвољавам да тако са мном говориш!

ПАВЛЕ: Имаш право, и ја увиђам да би с тобом требало другаче говорити, али... уздржавам се и проговорићемо већ! Дајем ти реч да ћемо проговорити!

НОВАКОВИЋ (*пошто се мало приближио*): Па добро, Павле, говорићемо отворено о ствари.

ПАВЛЕ: Ако ти мислиш да је то отворен разговор што ћеш ми учинити признање, онда се вараш. Мени твоје признање није потребно.

НОВАКОВИЋ: Не признање, али можда оправдање.

ПАВЛЕ: Зар неваљалство има правдања?

НОВАКОВИЋ: Ти си несумњиво у праву, увређен си, угрожено ти је самољубље.

ПАВЛЕ: Част!

НОВАКОВИЋ: Самољубље!

ПАВЛЕ: Нека је, дакле, и самољубље, али откуд ти; откуд теби право да ми га разараш?

НОВАКОВИЋ: Боже мој, Павле, зар ти ниси кадар трезвеније да гледаш у живот? То је живот, такав је живот! Тако је то откако је света и века. Ти си заузет пословима, одлазиш у рану зору на грађевину, ручаш с ногу, враћаш се с вечери уморан, па и такав сав се посвећујеш књизи и некаквим научним радовима. Ниси кадар да посветиш жени ни неколико љубазних речи. Жена, међутим, млада, воли живот, захтева пажњу, усрдност.

ПАВЛЕ: И то ће све постићи разарајући брак, и то ће све постићи срамном сарадњом мога друга, пријатеља, ортака у

послу.

НОВАКОВИЋ: Ја или ко други, то не мења ствар. Ја сам случајно имао довољно времена; имао сам можда и начина да јој укажем пажњу...

ПАВЛЕ: И довољно подлости да заборавиш на све обзире.

НОВАКОВИЋ: Не видим зашто тебе то све толико узбуђује? Има случајева са којима се човек мора мирити у животу. Упорство у оваквом случају је право дивљаштво...

ПАВЛЕ *(плане гневом на овај цинизам, одјури и отвара врата, дохвати столицу и замахне њоме)*: Напоље! Напоље!

НОВАКОВИЋ *(полазећи)*: Дивљаштво, зар не?

ПАВЛЕ: Напоље!

НОВАКОВИЋ *(удаљава се)*.

XIV

ПАВЛЕ, МАРИЈА

ПАВЛЕ *(пошто се стиша од узбуђења, звони)*.

МАРИЈА *(улази)*.

ПАВЛЕ: Марија, спремите рубље, одвојте оно плаво одело и све друго што је потребно.

МАРИЈА: Хоће господин на пут?

ПАВЛЕ: Да!

МАРИЈА: На дужи пут?

ПАВЛЕ (*нервозно*): Откуд ја то знам?

МАРИЈА: Питам због кофера, 'оћу ли онај већи или...?

ПАВЛЕ: Немојте ни један, не треба ми! Нећу ни једну марамицу да изнесем из ове куће... Не треба ми!

МАРИЈА: Како господин жели.

ПАВЛЕ: Не треба ми ништа. Идите, зваћу вас!

МАРИЈА (*одлази*).

XV

ПАВЛЕ,РИНА

ПАВЛЕ (*један тренутак размишља, затим извади из џепа сва покрадена писма, згужва их и баци са одвратношћу на под*).

РИНА (*долази и упућује се право њему; стаје пред њим, али без храбрости и онога поноса који је раније имала*): Ја бих хтела, Павле, да се објасним с тобом.

ПАВЛЕ: Жалим, али ја немам за то довољно времена; ја овога часа путујем.

РИНА: Куда?

ПАВЛЕ: У неодређеном правцу.

РИНА: На дуже време?

ПАВЛЕ: То не знам, али боље рачунати на дуже, на врло дуго време.

РИНА (*престрављено*): Значи ли то....?

ПАВЛЕ (*полазећи*): То значи да ја путујем. (*Оде нагло, залупивши врата за собом и не осврћући се.*)

РИНА (*сагледава сад тек сву истину, цикне за њим*): Павле! (*Клоне у столицу крај излазних врата и зајеца.*)

Завеса

ПРВИ ЧИН

*У*кусно намештена соба Милана Новаковића.

I

НОВАКОВИЋ,РИНА

НОВАКОВИЋ *(по свршеном јутарњем чају седи за столом мало смућено, држећи једну сребрну кашичицу у руци и посматрајући је).*

РИНА *(седи према њему у раскошној јутарњој хаљини):* Опет си нешто уморан, опет неки облачак. *(Устаје, зађе му за леђа и загрли га).* Никакав облачак; хоћу да ми је све ведро.

НОВАКОВИЋ: У срећном браку увек је ведро.

РИНА: Но, а зар наш брак није срећан! Имаш ли да ми пребациш што?

НОВАКОВИЋ *(брани се одлучно):* Али не!

РИНА *(љуби га):* Но, па онда разведри се.

НОВАКОВИЋ: То није ништа, ситница, не вреди ни говора.

РИНА: Дакле, ипак нешто?

НОВАКОВИЋ: Да, али безначајна ситница.

РИНА: Да чујем, хоћу да чујем шта је?

НОВАКОВИЋ *(показује на кашичицу)*: Видиш овај монограм. Твоје презиме из првог брака. Већ две и по године како смо се узели, и ти се трагови још вуку.

РИНА: Али, забога, Милане!

НОВАКОВИЋ: Па да, признајем и сам да је то ситница, али, ипак, непријатно је то свакога јутра подсећати ме на првог мужа.

РИНА *(грлећи га, слатко се смеје)*: Боже мој! Боже мој! Никад ми није ни на крај памети пало, а ништа лакше... *(Звони.)* Збиља, никад ми није ни на памет пало.

II

АНА, ПРЕЂАШЊИ

АНА *(млада лепушката девојка, уђе)*.

РИНА *(показује на сто)*: Скупите ово. Слушајте, Ана, убудуће нећете стављати више ове сребрне кашичице. Даћете посребрене из малог креденца.

АНА: Да, знам!

РИНА *(узе једну кашичицу)*: А после, кад оде господин у канцеларију, узећете ову кашичицу и отићи ћете... ви знате ону малу јувелирску радњу преко пута Касине, тај је јувелир радио за мене. Отићи ћете, дакле, и запитаћете га: може ли ових дванаест кашичица претопити и израдити ми нове.

АНА: Молим! (*Дотле је све скупила на служавник и оде.*)

III

ПРЕЂАШЊИ, БЕЗАНЕ

РИНА: Ето, је л' тако?

НОВАКОВИЋ (*љуби је*): Како си ти пажљива и одлучна!

РИНА: Него! Зар да дозволим једна ситница да ми мути срећу?

НОВАКОВИЋ (*устајући, грли је*): Хвала ти, ти ме просто претрпаваш доказима о твојој љубави.

РИНА: Ја то не чиним што хоћу да те убедим у своју љубав, већ тако осећам, осећам да тако морам да чиним.

НОВАКОВИЋ (*љуби јој руку*). Збогом, злато моје!

РИНА: Боже мој, како сам детињаста! Овога часа пада ми на памет како би то дивно било да се ниси примио државне службе па по цео дан да седиш код куће, припадаш само мени и ја само теби. (*Смеје се.*) Детињасто, зар не?

НОВАКОВИЋ: Па ипак, годи ми та твоја детињарија. Збогом, душице!

РИНА (*грлећи га, прати га до врата*): Још нешто. Одавде иди у канцеларију како хоћеш, путуј ако хоћеш пô сата донде, али на подне, дај ми реч да ћеш на подне брзо, брзо доћи кући.

НОВАКОВИЋ: Разуме се! Разуме се! *(На вратима се пољубе и он оде.)*

РИНА *(још увек на вратима говори напоље)*: Ана, испратите господина!

IV

РИНА, АНА

РИНА *(остаје на вратима још неко време поздрављајући, затим улази)*.

АНА *(долази)*.

РИНА: Отишао господин?

АНА: Отишао.

РИНА: Ана, ја одох да се обучем, а ви се спремите за излаз. Да, добро се сетих! Кад пођете до јувелира, свратите и у Поенкерову улицу до госпође Слуцки, питајте је: докле ћу чекати тај неглиже. Недељу дана обећава, реците јој: љутим се!

АНА: Молим!

РИНА *(оде у леву собу)*.

V

АНТА, АНА

АНТА (*средовечан, мршав, ћелав. Он упада уплахирен, осврћући се за собом као да га неко гони. Седа на столицу и непонуђен*): Ана, чашу воде!

АНА: Молим! (*Оде и мало затим се врати са чашом воде.*)

АНТА (*испија наускап*): Хвала! Где је госпођа?

АНА: Она се облачи.

АНТА: Облачи? Зар је њој у оваквим тренуцима до облачења?

АНА: Биће брзо готова!

АНТА: Брзо! Брзо! Женске се никад не облаче брзо. (*Сети се.*) Уосталом, реците ми, Ана, је ли госпођа одјутрос узбуђена?

АНА: Како узбуђена?

АНТА: Па знате ваљда шта значи то узбуђена жена; били сте ваљда и ви који пут у животу узбуђени?

АНА: Госпођа је сасвим као обично расположена.

АНТА: Није онако ништа чула што би је узнемирило?

АНА: Не, колико ја знам, ништа.

АНТА: Идите, зовите је, реците јој ствар је врло важна, не мора баш сва дугмета закопчати. Идите!

АНА (*оде*).

VI

АНТА,затимРИНАиАНА

АНТА (*нервозно се креће у столицу и великом џепном марамом брише зној са чела и око врата*).

РИНА (*обучена, изненађена и узнемирена*): Шта је, забога, да се није десило што?

АНТА (*Ани, која је допратила Рину*): Ана, још једну чашу воде!

АНА (*узиће*).

АНТА: Није, није ништа!

РИНА: Али ви сте тако узбуђени?

АНТА: Разуме се да сам узбуђен, бићете и ви узбуђени кад чујете.

РИНА: Дакле, ипак се десило нешто, говорите забога!

АНА (*доноси чашу воде*).

РИНА (*Ани*): Удаљите се!

АНА (*оде*).

РИНА: Говорите, говорите, да није ко тешко болестан?

АНТА: Та идите, молим вас, коме је у оваквим приликама до тога да буде болестан.

РИНА (*престрављена*): Или... не дај боже, мртав можда?

АНТА: Мртав? Хм, мртав! Добро би било, али у томе и јесте ствар што није мртав.

РИНА: Али ко, забога, о коме говорите ви? Немојте ме мучити?

АНТА: Патите ли ви од срца?

РИНА: Да!

АНТА: Е, па ето, видите, зато и морам ствар да вам саопштим пажљиво и издалека.

РИНА: Добро! Само говорите већ једном.

АНТА: Хоћу, али кажем вам, само пажљиво. Седите, молим вас.

РИНА *(седне)*.

АНТА *(кад она седне)*: Чаша воде ево је овде!

РИНА *(нестрпљиво, узнемирено)*: Говорите, говорите!

АНТА: Реците ми, дакле, сећате ли се ви свога девојаштва?

РИНА: Какво је то питање?

АНТА: Рекао сам вам, морамо издалека поћи: дакле, сећате ли се ви свога девојаштва?

РИНА: Па да, забога!

АНТА: Ви сте, разуме се, пре но што сте постали жена, били девојка?

РИНА: Али, господине.

АНТА: Знам, хоћете да кажете да се то само по себи разуме, али ја хоћу само да констатујем. Дакле, ви сте удајом престали бити девојка?

РИНА (*увређено*): Али, господине, ако је то шала, врло је неукусна, и ја...

АНТА: Будите стрпљиви, већ прелазимо на саму ствар. Ви сте се удали, лепо, а шта је затим било?

РИНА: Остала сам удовица.

АНТА: Е, ту сам вас, видите, чекао. Тај ваш податак није тачан.

РИНА: Како није тачан?

АНТА: Чујте, само дозволите, ја морам бити обазрив.

РИНА: Али шта је вама, господине Анто, одјутрос: какве су све то загонетке, какви су то разговори?

АНТА: Стрпите се мало, молим вас. Одмах ћемо целу ствар извести на чисто. Да видимо најпре на основу чега ви тврдите да сте удовица? Ваш муж једног дана наљутио се на вас, напустио је кућу, рекао је да иде не зна где и не зна кад ће се вратити. Такав сте исказ дали пред истражним органом.

РИНА: Да, тако је!

АНТА: И он је отишао, управо нестао је. Сутрадан нађено је крај Дунава његово одело, у капуту су нађени његови документи, чак и лична легитимација и ствар је била јасна. Леш је тек после шест недеља нађен далеко низ Дунав, разуме се: деформисан, али је утврђено да је шест недеља у води, тачно толико колико је прошло од нестанка вашег мужа, затим иницијали на кошуљи били су иницијали вашег мужа и ми смо

га свечано сахранили. Ви сте ишли за сандуком, а и ја сам био на погребу.

РИНА (*нестрпљиво*): Али, забога, што ми причате те ствари већ хиљаду пута причане и препричаване? Довде ми је дошло; не желим ни да мислим на све то.

АНТА: Добро, пређимо, дакле, преко тога! Али има једна ствар преко које не можемо прећи, а то је: шта сте ви урадили када сте остали удовица?

РИНА: Удала сам се.

АНТА: Ех, то је оно, видите, што сте погрешили; нисте се требали удавати.

РИНА: То је моја ствар, господине, и не дозвољавам никоме да улази у оцену...

АНТА: Па ипак, погрешили сте. Ето, баш знам један случај са неком Саветом Томић. То је једна честита, али сирота жена. Ради тако по кућама и издржава се.

РИНА: Али, господине, оставите се ви Савете Томић; каква вам је сад Савета пала на памет? Упаднете у кућу као смушен, говорите тајанствено и у загонеткама, нервирате ме, узбуђујете и сад – некаква Савета.

АНТА: Није то, забога, некаква Савета, већ је то аутентична Савета и, кад будете саслушали, ви ћете се у то уверити.

РИНА (*седне резигнирана*): Дакле, говорите!

АНТА: Та Савета Томић изгубила је мужа у рату. Погинуо је и сахранили га тамо на фронту. Она је добила и званично извешће да је погинуо и, према томе, била је удовица. Као таква, дакле: као аутентична удовица, она се преудала за неког

кондуктера. Док је била сама, мучила се па хтела жена да збрине себе. И лепо је живела и са овим мужем и живела би вероватно још и даље, али, једног дана, после три године, врати се њен муж жив из ропства.

РИНА (*претрне, скочи и гледа га право у очи*).

АНТА: И разуме се, други брак је одмах пао, јер Савета није била удовица када се удала за другог мужа. И она је морала да се врати првом мужу.

РИНА (*узбуђена, бледа*): Господине, да ли вас ја разумем?

АНТА: Узмите мало воде, узмите, узмите!

РИНА (*покуравајући се, несвесно сркне воду*).

АНТА: Седите!

РИНА (*бацајући се у фотељу, очајно крши руке*):
Говорите, тако вам јединога бога, говорите!

АНТА: Видео сам га!

РИНА (*цикне престрашено*): Кога?

АНТА: Њега!

РИНА (*очајно*): Кога, забога?

АНТА: Вашег првог мужа.

РИНА: Ово је ужасно, ово је мучење на које ме стављате! Зашто, зашто сте дошли да ме мучите; ко вас је послао? Шта је то што ви говорите: ко вам је такву лудост улио у главу; шта хоћете ви, говорите, шта хоћете?

АНТА: Ја сам га видео.

РИНА: Познајете ли ви њега?

АНТА: Како да га не познајем; остао сам му дужан 10.000 динара, бог да га прости!

РИНА (*у највећем узбуђењу*): То је... то је немогуће... то ваш болесни мозак... то је... Господе боже, ја ћу да полудим!

АНТА: Немојте! То не смете овога часа.

РИНА: Не, то није истина; реците да није истина, реците, реците! Ил' ако би било истина, ја не знам, не умем да мислим.

АНТА: А шта би тек било да нисам овако пажљиво и издалека саопштио?

РИНА (*дочепа нервозно телефон*): Ало, ало! Господин Новаковић? Како, још није дошао у канцеларију? Видите, молим вас, то је немогуће. Није! (*Остави слушалицу.*) Ох, боже!

АНТА: Што њега узнемиравате?

РИНА: Да с ким ћу се саветовати ако не с мужем?

АНТА: Па јест, право имате!

РИНА (*опет прилази телефону, али не маркира још бројеве*): Слушајте, немојте ми дозволити да правим узбуну; ако је то шала или ако сте превидели...

АНТА: Али ко би се тиме шалио! Мислите ваљда мени је пријатно што сам га видео. А видео сам га, нисам га превидео. Ристић трговац стајао баш пред својом радњом и ужасно се изненадио кад га је видео. Човек је просто пребледео. Покојник му је пришао, руковали су се и дуго су разговарали на вратима радње. Кад се растали, ја сам пришао газда-Ристићу, и питао сам га: Је л'те, молим вас, који је то господин који је сада са вама разговарао? „То је човек”, вели ми газда Ристић „коме си био на погребу; то је инжењер Марић и сад ми објашњава како

се све то могло десити”. Ето, тако ми је казао газда Ристић, који је лично с њим разговарао.

РИНА: Ало! Ало! Господин Новаковић? Како, још није дошао у канцеларију? *(Нервозно оставља слушалицу.)* То је ужасно! То је немогуће! Ја ћу вас лепо молити, рођаче, да одете лично, То није далеко, Министарство грађевина, да одете, знате: он већ мора бити тамо, задржао се можда у којој другој канцеларији, али је без сумње тамо. Нађите га пошто-пото и реците му нека све остави, све, и нека жури кући.

АНТА: Та доћи ће он у канцеларију, доћи ће за који час... Будите стрпљиви.

РИНА: Не, не, не могу бити стрпљива, ја не могу да издржим ово, не могу да издржим, идите, идите, молим вас!

АНТА *(устаје)*: Добро! Да пођем!

РИНА: Дођите и ви с њим.

АНТА: Да, да, то се разуме. *(Оде.)*

VII

АНА,РИНА

РИНА *(звони)*.

АНА: Молим!

РИНА *(расејано)*: Овај... шта сам оно хтела, не знам... заборавила сам... Кад се сетим, зваћу вас.

АНА: Молим! (Оде.)

VIII

МИЛЕ,РИНА

МИЛЕ (*денди, напудрован и налицкан, прилази јој, грли је и љуби*): Шта ми ради моја Бубика?

РИНА (*падне му главом на раме*): Ах, Миле, ја сам тако несрећна, тако несрећна.

МИЛЕ: Али зашто, грлице моја?

РИНА: Нећеш веровати кад ти кажем... И ја још не верујем, нећу да верујем, не могу да верујем. То би било ужасно!

МИЛЕ: Али шта је, забога? Ти си тако узбуђена.

РИНА: Ствар је тако необична, тако фантастична, да ја не умам да се снађем, не умам да се приберем, не умам да мислим.

МИЛЕ (*милује јој руку*): Дакле, реци ми, шта је?

РИНА: Замисли, мој први муж, муж који је извршио самоубиство дављењем, појавио се, жив је.

МИЛЕ (*изненађено*): Како, како? Жив? Којешта, то је немогуће; ти, драга моја, имаш малу грозницу; ето, имаш и температуру, то се теби причињава у машти, у грозници.

РИНА: Знала сам да нећеш веровати. да, да, није за веровање, па ипак... можеш мислити колико је то мене узбудило.

МИЛЕ: Умири се, Буби; то не може бити истина.

РИНА: Истина је, о, истина је; нешто ми казује да је истина; не знам шта, али нешто ми казује да је истина; не знам шта, али нешто ми казује.

МИЛЕ: Али, забога, његов је леш нађен, утврђен је идентитет...

РИНА: Било их је тада који су сумњали и тврдили да све што је нађено није још довољан доказ, али три године није се јављао; то је био највећи доказ.

МИЛЕ: Ти би одиста била у тешком положају кад би све то било истина.

РИНА: Морала бих му се вратити; замисли, морала бих му се вратити. Ја сам тек у овоме новом животу познала шта значи то срећа у браку и сад зар да се вратим у брачно ропство? Изгубила бих и тебе, Миле! *(Падне му у загрљај и јеца.)*

МИЛЕ: Буди храбра, Буби. Наћи ће се ваљда излаз из свега тога, треба се посаветовати с ким!

РИНА: Посаветовати. С ким ћу се врага посаветовати кад ево пола сата звоним и тражим свога мужа, а њега нема у канцеларији; отишао је бог те пита када, а још није стигао.

МИЛЕ *(гледа у сат на руци)*: Пре десет неће ни стићи у канцеларију.

РИНА: Тврдиш као да поуздано знаш?

МИЛЕ: Знам као и ти што знаш. Он у ово доба, пред одлазак у канцеларију, увек сврати код Лидочке на кафу. То тако бива сваког дана све откако се Лидочка вратила из Берлина.

РИНА *(равнодушно)*: Бави ли се тамо дуго?

МИЛЕ: Док не посрче кафу, до десет отприлике.

РИНА: Ко ће то да сачека, ја морам што пре с њим говорити.

МИЛЕ: Мадам Салев, сусетка Лидочкина, на истом је спрату, има телефон; ако желиш?

РИНА: Ах, то не, не бих желела узнемиравати га. Не сме он ни слутити да ја знам. У томе и лежи хармонија нашега брака, што једно друго не узнемиравамо.

МИЛЕ: Онда ти не остаје ништа друго до стрпљење.

РИНА: Стрпљење! Као да је то тако лако бити стрпљив.

МИЛЕ: Најбоље: немој мислити на то. Ево ја ћу ти скренути мисли на друге ствари. Драга моја голубице, остао сам сасвим без трошка, мршав сам као зимски комарац. Кроз два-три дана имам нека примања, али дотле би ли ми могла позајмити око 200 динара.

РИНА (*вади из кесице и даје му*): Ти си тако често у новчаним неприликама.

МИЛЕ: Шта ћу, шта могу, отимам се колико могу, али живот је тако компликован.

IX

АНТА, ПРЕЂАШЊИ

АНТА (*улази*): Нема га, ето ти, нема га!

РИНА (*Милу*): Дакле, као што вам рекох, господине, мој муж, и ако би дошао, не би вас могао примити; има извесних брига. Уосталом, најбоље ће бити да га по вашем послу потражите у канцеларији, он нерадо прима код куће.

МИЛЕ (*љуби јој руку*): Тако ћу учинити, госпођо. Извините! Збогом! Оде.)

Х

РИНА,АНТА

РИНА (*пошто му је кришом добацила пољубац, обраћа се Анти, када Миле оде*): Ја не знам зашто постоје канцеларије кад молиоци и код куће узнемиравају чиновнике. Дакле, нема га?

АНТА: Није тамо.

РИНА: Па ипак, он је тамо!

АНТА: Сад идем отуд.

РИНА (*узима слушалицу и тражи број*): Ало, ало! Ти си, Милане, је ли, ти си? (*Анти.*) Ето!

РИНА: Јеси ли чуо што? Ниси ништа чуо? Похитај одмах кући! Молим те! Ниси још ни сео? Немој ни седати, молим те. Похитај, ствар је врло хитна и врло озбиљна; ја ћу излудети очекујући те... Пожури, молим те! (*Оставља слушалицу.*) Ево га иде!

XI

СПАСОЈЕ, ПРЕЂАШЊИ

СПАСОЈЕ (*новопечени богаташ*): Добар дан желим! (*Љуби руку Рини.*) Извините, куцао сам два пута. Не желим да вас узнемиравам, свратио сам само да вас умолим. Моја би кћерка хтела да погледа по радњама штофове за венчану хаљину, јер, знате већ, венчани дан се приближава. А она то не би хтела без вас, она тако верује у ваш укус да не би хтела без вас.

РИНА (*нестрпљиво*): Да, само сада не, данас не; имам преча посла, заједничких брига које се тичу и вас.

СПАСОЈЕ: Мене?

РИНА: Ви нисте ништа чули?

СПАСОЈЕ: Не знам шта бих имао чути?

РИНА (*Анти*): Како то, господин-Анто, нико сем вас није чуо?

АНТА: Ја нисам чуо, ја сам видео.

СПАСОЈЕ: Шта си ког ђавола видео?

АНТА: Рећи ћу ти. Патиш ли од срца?

СПАСОЈЕ: Да, нешто мало.

АНТА (*звони*): Разуме се, то ти и припада у тим годинама.

XII

АНА,АНТА

АНА (*долази*): Молим!

АНТА: Ана, донесите чашу свеже воде.

АНА: Молим! (*Оде.*)

XIII

РИНА,СПАСОЈЕ,ПРЕЂАШЊИ

АНТА (*Спасоју*): Седи, молим те, јер ствар морам да ти саопштим пажљиво и издалека.

РИНА: Та оставите се, молим вас, те ваше пажљивоости. (*Спасоју.*) Господин је бескрајан. Рећи ћу вам ја: човек о коме сви знамо да је умро, да је покојник, човек којег смо сахранили, жив је.

СПАСОЈЕ (*посрне и дрекне*): Ко то, ако бога знате?

АНТА: Онај чију си кућу на Теразијама и све остало имање ти наследио.

СПАСОЈЕ: Та идите, молим вас; лудост, као да смо деца... којешта... откуд то може бити?

РИНА: И ја не могу да верујем.

СПАСОЈЕ: Ко би још тако што веровао и ко је, молим вас, такву глупост могао измислити?

РИНА: Мени је наш рођак, господин Анта, донео вест.

СПАСОЈЕ: Ти?

АНТА: Ја.

СПАСОЈЕ: Шта ти пијеш овако изјутра?

АНТА: Не пијем ништа, али бих могао сад испипи цео мотор бензина, и не би ми ништа било.

СПАСОЈЕ: Реци ми, молим те, како си могао на такву глупу мисао доћи?

АНТА: Видео сам га, видео сам га својим рођеним очима.

СПАСОЈЕ: Кога?

АНТА: Покојног Павла Марића.

СПАСОЈЕ: Ама, кога Павла Марића?

АНТА: Онога чији си ти наследник.

СПАСОЈЕ: Ама, остави се ти тога наследства, већ реци ти мени... Уосталом, нема шта да ми кажеш, немам шта да те питам. Рећи ћеш ми глупост која је немогућа. Разумем и још кад би рекао: „чуо сам”, премда бих те ја и за то казнио за проношење лажних гласова, али рећи: „видео сам”, рећи „видео сам”, то је просто злочин.

АНТА (*упорно*): Видео сам га!

СПАСОЈЕ (*нервозно*): Опет он!

РИНА: Можете мислити како је тек мени било кад ми је господин саопштио.

СПАСОЈЕ: У, 'ајде да си казао, на пример: угасило се сунце, лепо, примам; што светли мора се једнога дана угасити. Примам! Да си казао, на пример: татор те и те цркве прогутао је торањ црквени; лепо, и то примам. Има татора који гутају црквене приходе, а кад им се прошири стомак, они су кадри, разуме се, да прогутају и торањ и свих пет звона. Лепо, примам и то! Примам да је Дунав променио ток и сад тече узводно; примам да је влада решила да изврши слободне изборе; сва чуда на свету примам, разумеш ли, сва чуда, али да си видео човека кога смо ми пре три године сахранили, е то не могу да примим! И да те пита човек зашто си потрчао то госпођи да саопштиш? (*Рини.*) Могу већ мислити како вам је било кад сте чули.

АНТА: А можеш мислити како је тек мени било кад сам га видео.

СПАСОЈЕ: Чујете ли га, он то, па то.

АНТА: Верујте, кад сам га видео, а мени се пресекоше ноге па не умем скоро да корачам. И одједанпут ме свега обли зној, па онда, као да ми је неко тако ознојеном спустио кришку леда у кошуљу, подухвати ме језа у леђима и почнем да дршћем.

СПАСОЈЕ: Не знам шта имаш ти ког ђавола да дршћеш?

АНТА: Како шта, а оних 10.000 динара?

СПАСОЈЕ: Па ти си се на суду заклео да си му вратио ту суму.

АНТА: Заклео сам се, не кажем да се нисам заклео, али он тада није био жив, а сада је жив.

СПАСОЈЕ: Дакле, то тебе жуљи?

АНТА: Па то, дабоме!

СПАСОЈЕ: Чекај, молим те, сад ћу ти рећи. *(Вади из џепа једну књижицу и прелистава је.)* Ово је кривични законик, ја ту књигу увек носим собом као ручну књигу. Врло је корисна, човек се много чему научи из ње. То су тако рећи упутства за живот. *(Нашао је страну.)* А ево: §144 кривоклетство. *(Чита у себи.)* Дакле, година дана робије и година дана губитка грађанске части. Може и више, али на једну годину можеш онако сигурно да рачунаш.

АНТА: Ко то?

СПАСОЈЕ: Па ти!

АНТА: Зашто ја?

СПАСОЈЕ: Па за кривоклетство.

АНТА: Ама, како ти то мени: робија? И то одмераваш као килу шљива или лука. Робија, таман посла!

СПАСОЈЕ: И губитак грађанске части.

АНТА: То већ и не марим, може се лепо живети и без грађанске части. Али робија, господине, то је већ нешто друго. И оно што ме буну то је: откуд ти, зашто ти то мени одмераваш?

СПАСОЈЕ: Уосталом, ја бих чак и требало да будем тај који те тужи, јер ти си у ствари мени зајео тих 10.000 динара.

АНТА: Гле сад!

СПАСОЈЕ: Мени, да! Кад је кредитор извршио самоубиство, образована је маса и ти си дуговао маси, а та маса припала је мени у наследство као најближем сроднику.

АНТА: А, сад разумем што си се ти тако обрадовао кад си чуо малопре да је Павле Марић жив. Па да, ко би се обрадовао ако не би ти као најближи рођак?

РИНА (*нервира се њиховим разговором*): Али, забога, ви говорите о свему, само не о ономе што је у овом тренутку најважније.

АНТА: Па да, господин мени: робија. Тако тек: робија, као да другог занимања у животу нема, него робија. И зашто не би господин завирио мало у та своја упутства за живот да и себи одмери коју годину?

СПАСОЈЕ: Ја нисам никоме зајео 10.000 динара.

АНТА: Па ниси, дабоме! То је ситница за тебе, нећеш да се прљаш за такве тричарије. Али троспратна кућа на Теразијама, велики плац код Железничке станице и два дућана у Краља Петра улици, то је већ нешто.

СПАСОЈЕ: Па шта хоћеш тим да кажеш?

АНТА: Та кривоклетства, седам лажних уверења, четири адвоката и наследство. Погледај ти у та твоја упутства, па види шта тамо пише за такве случајеве?

СПАСОЈЕ (*цепти од узбуђења и суне на њега са стегнутим песницама као да би тога часа да га смрви, уздржи се и прилази му*): То си сад рекао и никад више!

XIV

НОВАКОВИЋ, ПРЕЂАШЊИ

НОВАКОВИЋ (*улази узбуђен*): Забога, забога!

РИНА (*похита му у сусрет*): Ти знаш?

НОВАКОВИЋ: Сад на путу, срео сам се са господином Тадићем и он ми каже: видео га је, разговарао с њим. Нисам дотле ни сањао зашто ме зовеш.

АНТА: И ја сам га видео!

НОВАКОВИЋ: Баш видео?

АНТА: Овако као што вас гледам.

СПАСОЈЕ: Па то значи, господо, не може човек ни у смрт веровати? И смрт се пролагала. (*Вади из џепа.*) Молим вас, је ли ово посмртна листа или није?

АНТА (*завирује*): Јеси ли и ти потписан на њој?

СПАСОЈЕ: Није, него ти! Је ли ово посмртна листа, питам ја вас; јесмо ли човека сахранили...?

АНТА: Парцела 17, гроб 39.

СПАСОЈЕ: Је л' лепо и поштено седео тамо три године, је ли? Па откуд сад наједанпут жив? И зар то може тако да буде? Зар то може како ко хоће? Ја мислим да у уређеним западним државама мора постојати о томе какав закон и по том закону: ко је мртав, тај је мртав. Код нас, међутим...

АНТА: Не може држава никога натерати да буде мртав.

СПАСОЈЕ: Па то значи, ја нисам сигуран да се једнога дана не појави моја покојна жена, која је умрла пре једанаест година. И дође лепо, је л, па: „Добар дан”, а ја њој: „Добар дан, изволите!”

НОВАКОВИЋ: Није овде питање шта може да буде а шта не може, него: он је ту!

СПАСОЈЕ: Али како? Одакле? Је ли устао из гроба!! Је ли васкрсао? Је ли побегао; с чега је пао: с дрвета, с Месеца или са Марса?

НОВАКОВИЋ: Кажу да је допутовао.

СПАСОЈЕ: Шта има да допутује од гробља догде и којим то возом? Господе боже, ја не умам да мислим; то ми се први пут у животу дешава да не умам да мислим. (*Седне.*)

РИНА (*Милану*). Зар ништа ближе ниси сазнао?

НОВАКОВИЋ: Да, сазнао сам, веле није био мртав.

СПАСОЈЕ: Па да, он ће сада то да пориче.

НОВАКОВИЋ: Одсео је у „Ексцелзиору”.

СПАСОЈЕ: Која је то парцела?

НОВАКОВИЋ: У хотелу „Ексцелзиору”. Ето, то је све што сам сазнао. (*Сети се.*) Ах, да, још нешто. Распитивао се код Радића и о томе где ја станујем, вели посетиће ме.

АНТА: Вас?

НОВАКОВИЋ: Мене, или... моју жену, можда.

РИНА (*престрашена*): Мене? Зашто мене?

АНТА: Па ви сте му понајпречи.

РИНА: Ја?

АНТА: Па да, јер ви сте у ствари његова жена.

РИНА (*притрчи и зграби чврсто мужа*): Милане, је л' истина што тај господин говори?

НОВАКОВИЋ (*збуну се*): Ја не знам. (*Анти.*) На основу чега ви то тако говорите?

АНТА: На основу Савете Томић.

СПАСОЈЕ: Ето ти га сад, каква ти је сад та Савета Томић?

АНТА: То је она што се удала мислећи да је удовица, а кад се вратио муж, њу суд, по потреби службе, без путних и селидбених трошкова преместио из другог у први брак.

РИНА (*узнемирена, Милану*): Је ли то могуће?

АНТА: Кажу, тако је по закону.

НОВАКОВИЋ (*хтео би да утешу Рину*): Ја не верујем да би један закон могао служити насиљу, јер то би било насиље.

РИНА (*грлећи Милана*): Ја нећу да се растанемо!

НОВАКОВИЋ: Буди мирна, Рина! Не постоји закон који руши срећне бракове.

СПАСОЈЕ (*размишљао је и слушајући њихов разговор*): Све што ви говорите, све је споредно, сасвим споредно. Овде је главно и основно питање: како може један човек кога смо ми пре три године поштено и срдечно сахранили, како може тај и на основу чега...?

XV

ЉУБОМИРПРОТИЋ, ПРЕЂАШЊИ

ЉУБОМИР (*доноси неколико бројева разних новина. Он је блед и врло збуњен*): шта је ово; шта је ово, забога?! (*Сети се.*) Пардон, госпођо! (*Прилази Рини и љуби јој руку. Обраћа се осталима.*) Шта је ово?

РИНА: Вама је рђаво?

АНТА (*звони*): Патите ли од срца?

АНА (*улази*).

АНТА (*Ани*): Чашу воде!

АНА (*одлази*).

ЉУБОМИР (*уморан и клонуо седа у фотељу*): Ништа, ништа, боље ми је, ништа. Шта је ово, шта је ово, забога?

НОВАКОВИЋ: Ко вам је рекао?

ЉУБОМИР: Ко? (*Пружа му листове.*) Ето, пуне су новине.

СВИ (*дрекну*): Новине? (*Разграбе му и свако отвара по један број.*)

АНТА: Ау, ала су крупни наслови.

СПАСОЈЕ (*чита један наслов*): Чујте само, молим вас: „Мртви се дижу”.

АНТА (*чита*): „А кад дође суђени дан смрти, мртви ће се дићи из гробова”.

НОВАКОВИЋ (*чита*): „У парцели 17 гробница 39 отворила се и мртвац се дигао”.

ЉУБОМИР (*чита*): „Мртви устају, мртви говоре”.

АНА (*донела је чашу воде*).

ЉУБОМИР (*испио је воду*).

СПАСОЈЕ: Не налазим да је ствар тако интересантна да би јој новине морале толику пажњу указати.

ЉУБОМИР: Можете мислити како ми је било кад сам на улици сазнао поражавајућу вест. До тог часа нисам ни појма имао. Чекајући на трамвајској станици, отворио сам новине и привукао ми је пажњу упадљиви наслов: „Мртви устају, мртви говоре!” Прочитах прве редове и на један мах ме обли зној!

РИНА: Исто тако и мене.

ЉУБОМИР: Обли ме зној по челу, а руке почеше да се хладе, замагли ми се пред очима и ја се наслоних на зид.

СПАСОЈЕ (*узима га под руку и одводи на страну. Поверљиво*): Не разумем ја, зете, што тебе та ствар толико узбуђује? Разумем све остале, али тебе...? Шта си ти могао имати са покојним Марићем?

ЉУБОМИР (*нервозан, узбуђен још увек*): Не можемо сада о томе говорити.

СПАСОЈЕ: То мора да је нека позамашна сума?

ЉУБОМИР: Да, тако нешто!

НОВАКОВИЋ (*увек задубљен у новине*): Е, па ево и тачног описа како се све то десило. Читав интервју.

СВИ (*прибијају се око Новаковића*): Читајте, читајте!...

ЉУБОМИР (*одвојио се, сада потиштено, али ипак прати ток читања*).

НОВАКОВИЋ (*чита*): „На питање нашег сарадника, је л' то све било претходно смишљено и по извесном плану изведено, господин Марић је одлучно одбио да је ту било ма какве намере. Он овако објашњава догађај: „Десио ми се судбоносни догађај; жена ми је учинила грубу неправду и то ми је нанело тежак бол. Јер, ма и разочаран, ја сам ту жену и у тренутку кад сам због ње патио...”

РИНА: Молим те, пређи преко тих баналности.

НОВАКОВИЋ (*чита*): „Био сам необично узбуђен, нисам знао шта ћу да радим тога тренутка”.

АНТА (*Рини*): Пати ли он од срца?

СПАСОЈЕ: Ама, не прекидајте! Читајте, молим вас!

НОВАКОВИЋ (*чита*): „Када сам хтео да донесем одлуку, уплашио сам се од себе. Увидео сам да бих могао донети пренагљену одлуку, због које бих се доцније кајао. Тада ми паде на памет да се удаљим, да побегнем, да се уклоним из средине која ми је сва изгледала одвратни саучесник; да се усамим и приберем и тад тек донесем одлуку шта ћу и како ћу. Решио сам се да отпутујем не казујући никоме куда. Уосталом, ја и сам тада нисам знао, пошао сам на пут ма где. Када ми је кондуктер тражио карту, ја је нисам имао; кад ме је питао, ја нисам знао докле ћу путовати. Најзад се одлучим за Беч, тамо ће ми бити најпријатније, јер познајем Беч”.

АНТА: Сасвим. И да се после два-три дана вратио, све би било у реду.

СПАСОЈЕ: Али, не прекидајте, забога!... (*Новаковићу.*) Молим вас, читајте даље!

НОВАКОВИЋ (*чита*): „У Бечу сам одсео у једном хотелу у близини Универзитета и два-три дана сам седео у њему, обузет својом бригом. Четвртог дана сишао сам у Кертнер не бих ли у

оним кафанама где увраћају наши могао да се видим с ким. Нисам никога нашао, али су о зиду висили београдски дневни листови. Узмем најновији број једног листа, отворим и изненадим се кад опазим своју слику. Већ из самих наслова сазнам да сам извршио самоубиство дављењем у Дунаву и прочитам пуно детаља о своме самоубиству. Најпре сам се смејао, а затим ми паде на памет: Гле, па ово би могао бити најсрећнији излаз из ситуације. Важити као мртав, а бити жив”.

СПАСОЈЕ: Он то сматра као најсрећнији излаз из ситуације. Хвала му лепо!

АНТА: Па он то са свога гледишта.

СПАСОЈЕ: Са свога, дабоме! Али имамо и ми своје гледиште. (*Новаковићу.*) Читајте, молим вас, даље!

НОВАКОВИЋ (*чита даље*): „Одлучих се, дакле, на то, и, како је Беч незгодно место, јер свакога тренутка може човек срести познаника, првим возом кренем у Немачку, у Хамбург и, у околини Хамбурга, у једној фабрици, срећно нађем запослење, где проведем пуне три године неопажен, јер се нигде ван тога предграђа нисам кретао”.

СПАСОЈЕ: И да га пита човек што је напуштао тако срећно запослење, што није остао тамо па мир бог.

АНТА: Можда је човек хтео да обиђе своје имање?

СПАСОЈЕ: Можда! А можда и да наплати своја потраживања која нису наплаћена.

РИНА (*нервозно*): Ја не могу, ја не могу никако да се приберем ни да се умирим.

СПАСОЈЕ: Па добро, кога смо ми сахранили?

НОВАКОВИЋ: Одговара он и на то питање.

СПАСОЈЕ: Шта каже, бога вам?

НОВАКОВИЋ (*чита*): „На питање нашег сарадника ко је онда могао бити дављеник на коме је било његово одело, при коме су били његови документи, господин Марић вели: „Мислим да ће то бити мој бивши надзорник на грађевини, руски емигрант Аљоша”.

СПАСОЈЕ: Аљоша?

НОВАКОВИЋ (*наставља читање*): „Тога дана кад ћу ја поћи на пут, Аљоша ми је изјавио да има самоубилачке намере, рекао ми је чак изриком да ће се у Дунав бацити. Он је на себи имао моје изношено одело, он је при себи имао моја документа. Само је он могао бити тај самоубица”.

СПАСОЈЕ: Аљоша?

АНТА: И ти си Аљоши положио венац на гроб?

ЉУБОМИР (*очајан*): Сад, дакле, знамо све. Као што видите, ситуација је очајна.

СПАСОЈЕ: Дабоме да је очајна!

ЉУБОМИР: Ми овога тренутка, у овој узбуђености, нисмо ни кадри догледати све последице.

АНТА: Нисмо, дабоме! (*Новаковићу.*) Ето, на пример, ви би остали без брака.

РИНА (*загрли чврсто Милана*): Ах, то не, само то не!

АНТА (*Спасоју*): Па затим, ти би остао без имања.

СПАСОЈЕ: А затим, ти би отишао на годину дана робије.

АНТА: Опет! Казао сам ти да сам на ту реч осетљив.

СПАСОЈЕ: Хтео сам, знаш, само да изложим све последице. Али има једна која је тежа од свих. То је господин Бурић. Шта ће тек рећи на све то господин Ђурић?

НОВАКОВИЋ: Но!

СПАСОЈЕ: Човек који је уложио све своје искуство, сав свој углед и везе у огромно предузеће у које смо ми уложили капитал и знање, шта ће тек рећи? Јер, ако би се примило такво стање, то јест, ако би се признало да је Марић жив, цело би се наше предузеће из темеља срушило.

АНТА: То је још најмање!

СПАСОЈЕ: Најмање? Како најмање? Јеси ли ти чуо који пут за велику финансијско-техничку групу „Илирија а.д.“?

АНТА: Да, чуо сам, знам!

СПАСОЈЕ: То је, господине, група која тражи од државе концесију за исушивање свих мочвари, подводних терена, језера и уопште свих водених талога у нашој краљевини. То је један огроман дванаестогодишњи посао, који предвиђа и огромне техничке објекте: најмање десет великих гвоздених мостова, око стотину бетонских мостова и велики број тунела и пропуста. Огромно нешто, разумеш ли!

АНТА: Не видим само какве то везе има?

СПАСОЈЕ: Какве везе? Сви смо ту унели што смо имали. Господин Новаковић је, на разне таксе и претходне трошкове, на израду планова, и друге ствари, унео око пола милиона динара готовог новца. Господин Протић, односно мој будући зет и сада вереник моје кћери, изабран је за техничкога директора целог предузећа. Да, господине, а то није изабран зато што је мој зет, већ као стручњак. Мој зет је пре две године штампао своје велико научно дело „Мелиорација теризације“. То је дело направило огромну сензацију. На основу тога дела изабран је и

за ванредног професора универзитета, јер, господине, то није дело само обичне научне вредности, већ је то једна научна револуција у области хидротехнике по новим методама рада које су у њему изнесене.

АНТА (*задивљен*): Како ти то научно говориш?

СПАСОЈЕ: Учио сам, господине, све сам ја то научио напамет да бих могао о тој ствари говорити.

ПРОТИЋ (*Спасоју*): Ја вас, молим, оче, не говорите више о томе; говорите о чем другом.

СПАСОЈЕ: Хтео сам да му објасним.

АНТА: А какве везе све то има са тобом?

СПАСОЈЕ: Пре свега, та велика техничко-финансијска конзорција нема основног капитала. Сав капитал на коме је заснована конзорција, то је што јој је генерални директор господин Ђурић, брат министров.

АНТА: А Шварц и Розендолф?

СПАСОЈЕ: Шварц и Розендолф, то су обични трговачки агенти: један је агент неке фабрике аутомобилских гума, а други фабрике чешљева и других целулоидних производа. Рећи ћеш: зашто смо и њих увукли у конзорцију кад су обични агенти? Зато, господине, што нашој држави, нашим новчаним заводима и нашој чаршији, не импонује предузеће у коме није по један Шварц или Розендолф. И најзад, ми њих и не сматрамо као обичне агенте. Ми смо их прогласили за представнике великих иностраних капитала. Шварц важи као представник белгијских, а Розендолф као представник англосаксонских капитала. Уосталом, нама и не треба капитал, јер ми ћемо концесију, кад је добијемо, вероватно и продати, али оно што нам треба то су претходни трошкови и кауција. Претходне трошкове поднео је

господин Новаковић, а као кауцију ја сам дао моју троспратну кућу на Теразијама.

АНТА: Па ту кућу дао си као мираз уз кћер.

СПАСОЈЕ: Да, али привремено је залажем за кауцију. Ето, разумеш ли сада ситуацију? И замисли сад, на све то, појави се један мртац, прогута ту кауцију и прогута цело предузеће „Илирију”. Може ли се то дозволити, реците, може ли се то дозволити?

НОВАКОВИЋ *(нервозно)*: Па зато, забога, говоримо о томе, а не о „Илирији”.

СПАСОЈЕ: О чему?

РИНА: О њему, о покојнику. Он може свакога часа наићи; свакога тренутка кад се отворе врата, ја застрепим.

СПАСОЈЕ *(збуњен, али као прибра се)*: Па... нека дође...

НОВАКОВИЋ: Да, али питање је како ћемо се понашати према њему?

СПАСОЈЕ: Како? То је тако проста ствар. Ми не можемо признати да је он жив; то би било против наших интереса када би ми признали да је он жив. Понашаћете се, дакле, као према покојнику.

АНТА: Како то мислиш: је л' да се прекрстимо кад га видимо?

СПАСОЈЕ: Ти можеш и да се прекрстиш, али што се мене тиче, ја ћу сматрати да он не постоји. Ако дође, сматраћу као да није дошао; ако ме поздрави, нећу га ни отпоздравити; не могу се ја здравити са мртацима. Но, хвала лепо!

АНТА: А ако проговори?

СПАСОЈЕ: Нећу му одговорити.

РИНА: Ја ћу окренути главу; ја не желим да га видим.

СПАСОЈЕ: А мислите ваљда да ја желим.

НОВАКОВИЋ: Ви мислите, дакле, да је најбоље игнорисати га, потпуно игнорисати.

СПАСОЈЕ: Као да не постоји.

СВИ (*одобравају*).

XVI

АНА, ПРЕЂАШЊИ

АНА (*доноси визиткарту и предаје Новаковићу*).

СВИ (*престрављени*): Он?

НОВАКОВИЋ: Он!

СВИ (*узнемирени су и гледају се тупо међу собом*).

НОВАКОВИЋ (*преврће карту у руци и размишља. Најзад одлучи*): Нека уђе.

АНА (*оде*).

СПАСОЈЕ (*једва се одважи*): За мене не постоји.

СВИ: Ни за нас. (*Заузимају разнолике ставове. Спасоје прекрсти руке на трбух и загледа се у таваницу; Рина се сакрије иза леђа Новаковићевих; Протић сео у једну дубоку*

фотељу, утонуо у њу и заклонио очи; Анта узео мараму корсем да обрише нос, па како га забо у мараму, не диже га.)

XVII

ПАВЛЕ, ПРЕЂАШЊИ

ПАВЛЕ (*улази и погледа по свима*): Добар дан!

СВИ (*нико му не одговара, нико не окреће главу. Остају у ставу у коме су били*).

ПАВЛЕ (*дужа пауза, он их посматра и најзад понавља*): Добар дан желим!

СПАСОЈЕ (*не осврћући се, гледајући и даље у таваницу, савладан пргавошћу*): Чули смо!

ПАВЛЕ: Мислио сам... очекивао сам...

СПАСОЈЕ (*заборавља се*): Шта сте ког ђавола очекивали; нисте ваљда мислили да ћемо пасти у несвест кад се појавите?

ПАВЛЕ: То не, драги наследниче, али сам мислио предусрешћете ме радошћу којом се у породици предусреће у таквим изузетним и необичним случајевима. Вратио сам се, забога, из мртвих.

СПАСОЈЕ: То је ваша ствар!

ПАВЛЕ: Не само моја већ и моје породице. Зар се жена, супруга, неће обрадовати повратку мужа за којег је мислила да је мртав?

РИНА (*буни се и крије иза Милана*).

ПАВЛЕ (*Спасоју*): Или ви, на пример, као најближи рођак? Кажу, ви сте на суду доказали да сте мој најближи рођак, а видим (*вади из џепа своју посмртну листу*) и на посмртној листи приликом мога погребња потписали сте се као уцвељени рођак. Тако близак рођак као ви морао би се обрадовати.

СПАСОЈЕ (*збуњено*): Морао би: не кажем да не би морао, али не могу ја дозволити да се ви играте са мојим осећањима. Час вам падне на памет да умрете и ја треба да плачем; затим вам падне на памет да оживите и ја треба да се радујем. Па ви то тако можете терати довека и онда не треба, је л' те, ја ништа друго да радим него час да плачем а час да се смејем!

ПАВЛЕ (*погледа око себе*): Па онда, и ова друга господа. Мој друг и ортак, на пример...?

НОВАКОВИЋ: Ми смо се, господине, растали још за нашега живота!

ПАВЛЕ: Да, да, али господин Анта, рођак моје жене! Најзад, прескочимо њега.

АНТА: Сасвим, прескочимо мене!

ПАВЛЕ: Али мој млади пријатељ, господин Протић, према коме сам ја имао толико љубави И поверења и коме сам ја...

ПРОТИЋ (*сломљен, прилази му*): Ја вас молим, господине, дозволите ми да о томе насамо говоримо.

ПАВЛЕ: Молим! Желите ли и ви, господине Анто, да насамо говоримо?

АНТА: Рекли смо, мене ћете прескочити.

ПАВЛЕ: А моја супруга, можда?

РИНА (*тргне се као под убодом, преживљује тежак моменат и најзад промукло шапће*): Изволите се обратити моме супругу!

НОВАКОВИЋ: Господине, ваша бивша жена преудала се легално за мене и ми данас живимо у једном срећном браку. Не видим на основу чега ви толико апострофирате моју жену и на основу чега јој се обраћате?

ПАВЛЕ: На основу тога што сам жив.

СПАСОЈЕ: То треба, господине, доказати! Не може то тако; дође ми ко и каже: ја сам жив! Истрагом је утврђено да сте ви извршили самоубиство и, према томе, ви сте мртви; ви сте пред законом мртви и ви сте за нас мртви. Сахранили смо вас, и то свечано. Ја сам са госпођом ишао за сандуком, мој зет је држао говор, моја кћерка је шест недеља носила црнину, а ја сам вам положио венац на гробу; па шта хоћете више; и шта би ви могли тражити више?

ПАВЛЕ: Ја сам вам врло благодаран на толикој пажњи!

СПАСОЈЕ: Давали смо вам четрдесетодневни и годишњи помен.

ПАВЛЕ: Врло сам вам захвалан.

СПАСОЈЕ: Е, па шта би дакле још? Ми смо са своје стране учинили све што смо могли. Шта хоћете још?

ПАВЛЕ: Ништа ја нећу; дошао сам да вам благодарим за све пажње које сте ми указали.

СПАСОЈЕ: Тога ради нисте морали долазити.

ПАВЛЕ: Мислите, дакле, да ми немамо о чему више да разговарамо?

СПАСОЈЕ: Ја не видим о чему би могли разговарати?

ПАВЛЕ: Зар ви не видите да се мојим доласком мења ситуација? Да се управо мења из основа цео ред ствари? О томе би имали шта да проговоримо.

СПАСОЈЕ: Ја не видим да се мења ситуација, а, најзад, ако ви налазите да је измењена, ја ћу вам дати пријатељски савет како да се из те измењене ситуације извучете.

ПАВЛЕ: Молим, радо ћу вас чути.

СПАСОЈЕ: Ако ваш долазак има да значи претњу свима нама, онда вам морам рећи да сте у заблуди. Мислите ли ви да је то лако порушити све што је изграђено после ваше смрти? Варате се! За вас би једини излаз из ситуације био кад би се вратили тамо одакле сте и дошли и помирили се с тим да сте мртви.

ПАВЛЕ: Да, то би био један излаз из ситуације, али има још један, и ја сам се за овај други одлучио.

СПАСОЈЕ: А тај је?

ПАВЛЕ: Да останем овде, међу вама!

(Општи покрет негодовања.)

НОВАКОВИЋ: То није међу нама него против нас!

ПАВЛЕ: Ако ви тако хоћете.

СПАСОЈЕ: То значи, господине... размислите, размислите још једанпут!

ПАВЛЕ: Три године сам ја размишљао.

СПАСОЈЕ: О таквим стварима није доста ни тридесет година размишљати.

ПАВЛЕ: Опростите, господо, што сам вас узнемирио. Мени је потребан био овај сусрет пре но што пођемо даље. Мислио сам да свакоме посебно начиним посету.

АНТА: Мене прескочите!

ПАВЛЕ: Али утолико боље кад сам вас нашао на окупу. Праштам се господо. *(Хоће да пође.)*

СПАСОЈЕ: Чекајте! Је ли то ваша последња реч?

ПАВЛЕ *(застане)*. Моја последња реч; ја сам жив и ја хоћу да живим! *(Оде.)*

СПАСОЈЕ И СВИ *(запањени погледају се међу собом)*.

СПАСОЈЕ *(први се прибере и викне за њим, иако је Павле већ отишао)*: Али и ми хоћемо да живимо! Анто, потрчи за њим и довикни му: и ми хоћемо да живимо; и ми хоћемо да живимо!

Завеса

ДРУГИ ЧИН

*Л*епо намештена соба у Спасојевој кући.

I

ВУКИЦА, СПАСОЈЕ

ВУКИЦА (*укусно обучена, светлих маникираних ноктију, почупаних обрва и раскошно обојених усана. Седи заваљена на канабету, раскалашно пребачене ноге преко ноге и пушећи цигарету*): Не разумем зашто се од мене крије разлог?

СПАСОЈЕ: Не крије се, душо, али је тај разлог такве природе...

ВУКИЦА: Мора да је то врло чудан разлог. Заказати дан венчања, објавити то тако рећи целом свету, штампати и позивнице, па уједанпут обуставити све то... Па то је читав скандал! И зашто, зашто?

СПАСОЈЕ: Наишле су изненада врло велике бриге.

ВУКИЦА: Бриге, бриге, па ти их имаш увек.

СПАСОЈЕ: Да, имам их, ал' ово су, како да кажем, изузетне бриге. Тичу се ове наше конзорције. Наишли смо на једну врло велику сметњу, којој се нисмо надали, и сви смо забринути, и твој вереник тако исто.

ВУКИЦА: Да, и тај господин вереник. До пре неки дан је по два и три пута дневно долазио; пилио ми у очи као маче; говорио ми љубавне речи и описивао ми најлепшим бојама наш будући брачни живот. А од прекјуче једва сврати по који пут и то нешто збуњен, расејан, не уме ни да говори.

СПАСОЈЕ: Па, кажем ти, све нас је притисла брига, зато нам и није до венчања сад. Ја хоћу да ми венчање моје јединице буде највеселији дан у животу... *(Милује је по коси.)* Стрпи се мало, видећеш, све ће добро, све ће лепо бити.

ВУКИЦА: Још на све то ти ми доводиш тетка-Агнију.

СПАСОЈЕ: Али не доводим је ја, забога! Срела ме је јуче па вели: „Доћи ћу сутра да обиђем Вукицу"! Нисам јој могао рећи” Немој долазити, не трпи те Вукица.

ВУКИЦА: Не трпим је, па то ти је!

СПАСОЈЕ: Али, душо моја, морамо је трпети, То је најпре моја сестра, од тетке додуше, али тек сестра, а затим то је једна врло богата уседелица.

ВУКИЦА: Па? Јесам ли јој ја крива? Што се није удала кад је требала?

СПАСОЈЕ: Не знам, али она је богата. Додуше, она се носи мишљу да све своје имање остави некој хуманој установи; све маторе девојке, знаш, болују од хуманизма, али ја мислим да ће она водити рачуна и о теби.

ВУКИЦА *(одлучно и каприциозно)*: Не трпим је!

СПАСОЈЕ: Не разумем зашто је баш толико не трпиш? Шта ти је нажао учинила?

ВУКИЦА: Несносна ми је. Хоћеш ли ми веровати, тата, да ни о чему другом не разговара, кад јој одем, до о првој брачној

ноћи. Само о томе, само о томе; а уз то се још пренемаже и уздише.

СПАСОЈЕ: Не треба јој замерити; свако уздише за својим идеалима.

ВУКИЦА: Па зар брачна ноћ идеал?

СПАСОЈЕ: Идеал је, сине, све оно што човек не може да постигне.

ВУКИЦА: И сад ја да испаштам зато што она није постигла свој идеал!

II

АНТА, ПРЕЂАШЊИ

АНТА: Добар дан! Добар дан, госпођице Вукице!

ВУКИЦА: Добар дан!

СПАСОЈЕ (*Вукици*): Остави нас за часак, имамо разговор поводом те наше бриге.

ВУКИЦА: Молим! (*Оде.*)

III

АНТА, СПАСОЈЕ

СПАСОЈЕ: Јеси ли га пронашао?

АНТА: Јесам! Није он, знаш, сарадник кога листа или да има свој лист, па да га можеш лако наћи.

СПАСОЈЕ: Него?

АНТА: Он је онако, дође му као неки летећи новинар; он вели да је публициста. Пише, знаш, онако, испод руке.

СПАСОЈЕ: Па такав нам и треба. Знаш ли му бар име?

АНТА: Да, знам! Младен Ђаковић. Кажу, нико као он не зна написати тако оштро и страшно да се ономе кога нападне преврћу и дедине кости у гробу. Нико као он, Кажу, не уме тако од црнога да направи бело, а од белог црно.

СПАСОЈЕ: Хоће ли доћи?

АНТА: Доћи ће још данас пре подне.

СПАСОЈЕ: Али му ниси говорио ради чега га зовем?

АНТА: Боже, сачувај. Учинио сам толико да га пронађем, али, право да ти кажем, не желим да се ја плетем у ствар. Ти знаш добро да сам ја прескочен, па зашто онда да се сам потурам под секиру?

СПАСОЈЕ: То што си прескочен, немој да рачунаш много; ако се сручимо, сручићемо се сви, а и теби твоја година не гине.

АНТА (*тргне се*): Опет ти! Па, мајку му, зар не можеш једанпут да се откачиш од те године!

СПАСОЈЕ: Ја то онако уз реч.

АНТА: Немој ни уз реч, брате!

АГНИЈА, ПРЕЂАШЊИ

АГНИЈА (*младалачки обучена и нашминкана, матора девојка. Она доноси леп букет цвећа*): Добар дан желим! (*Рукује се са Антом, па са Спасојем.*) Како, зар ти сам код куће?

СПАСОЈЕ: А, не, ту је Вукица. (*На њеним вратима.*) Вукице, 'оди, 'оди, 'оди овамо, дошла је тетка Агнија!

АНТА (*дигао се већ раније*): Па 'ајде ја да идем.

СПАСОЈЕ: Данас ће доћи, је ли?

АНТА: Још пре подне.

СПАСОЈЕ: Добро, па уврати.

АНТА: Хоћу: збогом, госпођице Агнија!

АГНИЈА: Збогом!

АНТА (*оде*).

V

СПАСОЈЕ, АГНИЈА

СПАСОЈЕ: Ама, шта ради то дете? Вукице!

АГНИЈА: Немој је звати, хтела бих да проговорим с тобом.

СПАСОЈЕ: Шта имаш ког ђавола да разговараш са мном, ето ти Вукице па разговарај с њом.

АГНИЈА: Хтела сам да те питам, знаш, за то одлагање венчања. Знаш ли ти да се то напољу врло рђаво тумачи?

СПАСОЈЕ: Шта се мене тиче како се напољу тумачи! Остави тај разговор, молим те, разговараћемо други пут о томе. Вукице, Вукице!

VI

ВУКИЦА, ПРЕЂАШЊИ

СПАСОЈЕ (*кад Вукица наиђе*): Где си, дете, забога?

ВУКИЦА: Добар дан желим, тетка!

АГНИЈА: Добар дан! Слатко моје! (*Њуби је.*) Ово је за тебе. (*Даје јој букет.*)

ВУКИЦА: Хвала, тетка!

АГНИЈА: Па како је, како је; јеси ли већ сита радости?

ВУКИЦА: Ох! Да! (*Разгледа букет.*) Гле, како је то лепо цвеће!

АГНИЈА: Сама сам га бирала код цвећара. Хтела сам да личи на један букет који је мени тако драга успомена.

ВУКИЦА: Из младости свакојако?

АГНИЈА: Да... да... из ранијих дана. Добила сам, тада, такав исти букет са визиткартом на којој је писало: „Цвећу цвеће”.

ВУКИЦА: То је тако лепо! А шта је писало с друге стране визиткарте?

АГНИЈА: Ништа! Само име: Сима Тешић, артиљеријски капетан.

ВУКИЦА: О. Могу мислити како вам је то драга успомена.

АГНИЈА: Како да не! Дршке од цвећа из тога букета још чувам...

ВУКИЦА: А чиме сте ви, теткице наградили дародавца букета за ту пажњу?

АГНИЈА (*кобајаги збуњено*): Чиме? Ничим, чиме бих га могла наградити?

ВУКИЦА: Признајте, признајте ипак, морали сте га тек нечим наградити.

АГНИЈА (*збуњено*): Па, боже мој... наградила сам га једним љупким осмехом. Чим другим може девојка наградити кавалера? Али оставимо тај разговор о пријатној прошлости, разговарајмо боље о садашњости, о будућности, о теби. Јеси ли се већ одлучила какву ћеш венчану хаљину правити?

ВУКИЦА: Нисам, али на то нећу ни да мислим пошто је свадба одложена.

АГНИЈА: Па ако је одложена, одложена је моментално, али ће је бити. Је ли, Спасоје?

СПАСОЈЕ (*који се зарео био у неко писмо, тргне се*): Па да, разуме се!

АГНИЈА: А на венчану хаљину треба за времена мислити. Данас има тако много тих модних журнала да је врло тешко одлучити се. Па онда материјал! Дођи код мене, толико пута сам ти рекла, дођи код мене, ја имам преко тридесет мустри материјала за венчане хаљине. Дођи да разгледаш.

СПАСОЈЕ: А што ће ти, бога ти, толике мустре?

АГНИЈА: Тако, бирала сам, волела сам да правим збирку. Па зашто не? Један прави збирку поштанских марака, други збирку старог новца, лула, старих сатова, јеленских рогова; што не бих и ја имала своју пасију? Правим збирку мустри материјала за венчану хаљину; то је моја пасија.

ВУКИЦА: Па што замерате, тата, тетки? Боље то но да збира мачке кô стрина Јованка.

СПАСОЈЕ: Не замерам, само не разумем како је не мрзи да иде по радњама и тражи да јој се секу они комадићи крпа.

АГНИЈА: Немој да кажеш, Спасоје, има и то своје дражи. Уђем у радњу и упутим се најстаријем помоћнику: Господине, ја бих желела да ми покажете материјал за венчану хаљину! Помоћник одмах направи љубазно лице и служи ме са задовољством, мислећи да сам ја срећна вереница. И то траје читавих пола сата. Мени доста и тих пола сата.

СПАСОЈЕ: Па доста!

АГНИЈА (*Вукици*): Слатко дете моје, како бих волела да ми покажеш твоје рубље и преобуке које си спремила.

ВУКИЦА: Па показала сам вам већ.

АГНИЈА: Ако, волим опет да видим. (*Шапћући јој.*) Право да ти кажем, ја се не слажем с тим да обучеш ону белу свилену пижаму прве брачне ноћи; ја сам за лихт плаву кошуљу.

ВУКИЦА (*оцу очајно*): Ето, кажем ја!

СПАСОЈЕ: Шта то?

ВУКИЦА (*збуњено*): Кажем ја да мој вереник неће доћи. (*Погледа у сат на руци.*) Које је већ доба, а њега нема.

СПАСОЈЕ: Доћи ће! Немој бити нестрпљива.

АГНИЈА (*загрли Вукицу и води је у собу*): Слатко нестрпљење! 'Ајдемо!

ВУКИЦА (*пролазећи крај оца*): Кажем ја!

АГНИЈА и ВУКИЦА (*оду у собу*).

VII

ЂАКОВИЋ, СПАСОЈЕ

ЂАКОВИЋ (*робустан тип, аљкаво обучен*): Добар дан желим! Мислим да нисам погрешно адресу?

СПАСОЈЕ: А с ким имам част?

ЂАКОВИЋ: Ја сам Младен Баковић...

СПАСОЈЕ: Ах, ви сте тај новинар?

ЂАКОВИЋ: Не новинар, публициста!

СПАСОЈЕ (*понуди га руком да седне*): Мислио сам да је то свеједно.

ЂАКОВИЋ: Не, господине. Новинар је везан за лист, за уредника, за издавача, ја сам слободан, пишем кад хоћу и шта хоћу: брошуре, летке, памфлете и уопште такве ствари.

СПАСОЈЕ: Да, то је оно што би у овом случају и требало, и ради чега сам хтео са вама да разговарам.

ЂАКОВИЋ: Молим!

СПАСОЈЕ: Кажу да сте ви у полемици кадри доказати да је црно у ствари бело, а бело да је црно.

ЂАКОВИЋ: Све се може оспорити и потврдити, зависи од моћи логике. И у чему је уосталом филозофија старих грчких филозофа Питагоре, Исократа и Есхила? Суштина је њена у томе: да свако да садржи у себи своје не, а свако не носи у себи своје да. Све зависи од моћи логике.

СПАСОЈЕ: Па ви то имате, кажу.

ЂАКОВИЋ: Да, логика, то је моја моћ! Бог, видите, сваком човеку дарује по нешто; вама је, на пример, дао паре, мени је дао логику. Он не даје једноме све, а другоме ништа. Не може он вама дати логику и паре, је л' те; то двоје не иде заједно. Он је мени дао ово, а вама оно и рекао: ево вам, па се ви сад размењујте. Ти стави газда Спасоју у службу твоју логику, а он ће теби ставити у службу своје паре.

СПАСОЈЕ: Како: ставити у службу своје паре?

ЂАКОВИЋ: Па тако, ја ћу то што ви желите лепо написати, а ви ћете то што ја напишем лепо платити, је л' тако?

СПАСОЈЕ (*устежући се*): Па, да!

ЂАКОВИЋ: Дакле, пошто смо се начелно споразумели, изволите сад прећи на детаље и изложити ми ствар. (*Вади папир и писаљку и спрема се да пише.*)

СПАСОЈЕ: Ствар је у овоме: један је човек умро пре три године и сахранили смо га. Ја сам лично био на погребу.

ЂАКОВИЋ: Бог нека му душу прости!

СПАСОЈЕ: Е, али сад је потребно и доказати да је он мртав.

ЂАКОВИЋ: Ништа лакше, изволите ми само рећи у ком стилу желите да се то напише?

СПАСОЈЕ: Како у ком стилу?

ЂАКОВИЋ: Па, мислите ли високим стилем, на пример: „Ишчезнуће индивидуума из животне заједнице произилази из неминовности процеса коме се све појаве у природи потчињавају”, или желите да ја њему просто кажем: „Ти си, брате, умро!”

СПАСОЈЕ: Па ово је много јасније.

ЂАКОВИЋ: Рећи ћу му, дакле: „Ти си, брате, умро, а да си умро, ево ти доказа: прво и прво, ти ниси жив...”

СПАСОЈЕ (*прекине га*): Али он је жив.

ЂАКОВИЋ Ко је жив?

СПАСОЈЕ: Па тај што је умро.

ЂАКОВИЋ: Ја вас не разумем?

СПАСОЈЕ: Дакле, он је у ствари умро, као што сам вам казао, и сахранили смо га пре три године, али сад се наједанпут јавља да је жив.

ЂАКОВИЋ (*заврти главом*): Хм! Хм! Хм! То је већ мало необичнији случај! Имао сам прилике да доказујем да је жив човек који лежи већ годину дана у гробу. Било је потребно да и

мртви гласају за изборе народних посланика, ал' то је друго. Друго је то доказати да је мртав човек жив, а друго да је жив мртав.

СПАСОЈЕ: Знам, ал' кад има доказа. Па посмртна листа, погреб, гроб.

ЂАКОВИЋ: Гроб? Гроб није доказ кад човек постоји. Је л' постоји он?

СПАСОЈЕ: Па он каже да постоји.

ЂАКОВИЋ: Е, то је оно, видите, а њему се у оваквом случају мора веровати.

СПАСОЈЕ: Па, добро, зар ваша моћ логике не може некако да докаже да он не постоји?

ЂАКОВИЋ (*размишља*): Хм, заиста тежак проблем, сем кад би се нешто послужили Ајнштајновом теоријом.

СПАСОЈЕ: А каква је то теорија?

ЂАКОВИЋ: По Ајнштајновој теорији, све су појаве у животу релативне. Могло би се, дакле, узети да је тај човек само релативно жив.

СПАСОЈЕ: Кад би то могло некако на основу које друге теорије?

ЂАКОВИЋ: Добро, 'ајде да пређемо на другу теорију. Кажите ви мени отворено ово: тај човек вама смета ако је жив! Квари вам рачуне, не?

СПАСОЈЕ (*снебива се*): Па, како да кажем!

ЂАКОВИЋ: Казали сте већ; доста ми је да вас разумем. Дабоме, тешко је то враћати оно што је човек већ наследио.

СПАСОЈЕ (*тешко уздахне*): Тешко!

ЂАКОВИЋ: Е, лепо! Сад смо начисто и сад ја видим јасно целу ситуацију. И ако се о свему озбиљно размисли, биће прерано канда да се о томе пише. Пардон, то је само моје мишљење, ал', ако ви желите, ја ћу писати; само, знате, писање ће изазвати и одговор, па онда ако изнесете ствар на сва звона, то ће вас врло брзо одвести пред суд, а мени изгледа у овоме случају да ви имате све разлоге да избегнете суд.

СПАСОЈЕ: Па да, шта ће ми суд?

ЂАКОВИЋ: Е, па зато, видите, боље је да ви ту ствар урадите некако избегавајући јавност. Ја, верујте, немам рачуна да вам дајем овакав савет, јер, кад бих написао, ја бих вам много више наплатио; овако за савет морам се задовољити и са 1.000 динара.

СПАСОЈЕ (*зграние се*): Како? 1.000 динара за неписање?

ЂАКОВИЋ: И ту још није урачунат хонорар за ћутање.

СПАСОЈЕ: Какво ћутање?

ЂАКОВИЋ: Па, господине, реците ви мени, шта мени смета сад, кад сам већ ушао у саму тајну, да бацим један летак: „Мртви су умрели, живи се спремају да их поново сахране”.

СПАСОЈЕ (*пренеражен*): Нећете ваљда?!...

ЂАКОВИЋ: Дакле, видите ли шта вреди моје ћутање, а ја вам не тражим више од хиљаду динара за све то.

СПАСОЈЕ: Добро, добро, даћу!

ЂАКОВИЋ: Лепо, споразумели смо се. Саветовао сам вам да не чачкате и не стављате на велика звона. Добро!... Али ви не можете седети скрштених руку, ви морате нешто учинити...

СПАСОЈЕ: Па да!

ЂАКОВИЋ: Е, и у том погледу даћу вам један савет!

СПАСОЈЕ: Опет 1.000 динара?

ЂАКОВИЋ: И две и три и четири... али ја нећу да вас уцењујем, задовољићу се само са 1.000 динара, што са оном првом хиљадом чини две хиљаде.

СПАСОЈЕ (*уздахне*): Две хиљаде динара?!

ЂАКОВИЋ: Две, дабоме, али слушајте ме најпре, па ћете видети да вреди. Ви, породица... ја мислим да сте ви породица са дотичним живим мртвацем?

СПАСОЈЕ: Да!

ЂАКОВИЋ: Скупите се, дакле, сви и огласите за лудака ту особу, која благодарећи сличности са покојником... је ли сличан?

СПАСОЈЕ: Као пљунут.

ЂАКОВИЋ: Дакле, огласите га за луда и упутите га на посматрање. Удесите затим што треба – томе не треба да вас учим – и он ће бити проглашен за лудака. Верујте, код нас је лакше прогласити човека лудим но паметним. Доказ вам је, господине, што сам и ја био три месеца у лудници.

СПАСОЈЕ: Ви?

ЂАКОВИЋ: Да, пред изборе народних посланика нашло се да сам луд; после завршених избора нашло се да сам паметан.

СПАСОЈЕ (*забринут*): О томе се вашем предлогу да размишљати.

ЂАКОВИЋ: Разуме се да се да размишљати и сад увиђате ваљда да нисам преценио?

СПАСОЈЕ (*сети се*): Ах, да! (*Тешка срца вади из портфеља две хиљадарке и даје му их.*)

ЂАКОВИЋ (*устаје*): Хвала, господине, и кад год вам затребам, ја вам стојим на расположењу, било да што напишем, било да вам какав користан савет дам.

СПАСОЈЕ: Хвала!

ЂАКОВИЋ: Не желим више да вас узнемиравам. Збогом, господине!

СПАСОЈЕ: Збогом!

ЂАКОВИЋ (*оде*).

VIII

АГНИЈА, ВУКИЦА, СПАСОЈЕ

АГНИЈА (*излази из Вукичине собе*): Укус, укус, укус! Укус у свакој ситници, то ти се мора признати.

ВУКИЦА: Сад не можете рећи да вам нисам све показала?

АГНИЈА: Ах, да, све, све, све! Бога ми, дете, ти ћеш бити ретка младица, тако лепо опремљена. И то све сама; ниси хтела ни мене да зовеш да ти помогнем.

ВУКИЦА: Нисам хтела да вас узнемиравам.

АГНИЈА: Али зашто, зашто, кад знаш да је спремање свадбене опреме моја најмилија забава?

СПАСОЈЕ: Па зваћемо те већ, има још да се спрема, а има и времена.

АГНИЈА: Па има, дабоме, кад је већ одложено венчање.

СПАСОЈЕ: Ама, што си окупила то па то!

ВУКИЦА: Немојте ми, тетка, молим вас ни помињати то венчање. *(Оде сточићу и нађе тамо себи неку забаву.)*

СПАСОЈЕ: Па, дабоме, најбоље је не помињати га.

АГНИЈА *(прилази Спасоју поверљиво)*: Спасоје, не Могу, знаш, пред дететом да ти кажем, а напољу се неке чудне ствари шапућу.

СПАСОЈЕ: Знаш ли ти, бога ти, шта се о теби шапуће?

АГНИЈА: Ију!

СПАСОЈЕ: Ако ти не знаш, ја знам и ја никад нисам дошао да ти кажем то што се шапуће о теби, па немој ни ти мени казивати шта се шапуће о мени.

АГНИЈА: Ја то у најбољој намери.

СПАСОЈЕ: Немој ни у најбољој намери.

АГНИЈА: Добро, добро, никад више! *(Прилази Вукици.)* Па немој, душо, заборавити кад ти буде готова она драп хаљина; хтела бих да видим како изгледа.

ВУКИЦА: Не, нећу заборавити.

АГНИЈА *(пољуби је, затим пружи руку Спасоју)*: Па не замери, Спасоје! Збогом! *(Оде.)*

IX

ВУКИЦА, СПАСОЈЕ

ВУКИЦА (*пошто је испратила Агнију, клоне у фотељу уморна*): Ух!

СПАСОЈЕ: Право кажеш: ух!

ВУКИЦА: Не могу да издржим, па то ти је.

СПАСОЈЕ: Ни мени није лако, али шта ћеш...

ВУКИЦА: И да знаш шта она све распитује, та то је ужасно.

СПАСОЈЕ: Ја, душо, очекујем посету брата господин-министровог. Имамо поверљиве разговоре, па бих те молио, кад наиђе, да нас оставиш саме.

ВУКИЦА: Разуме се, ти знаш да ти ја никад не досађујем у таквим приликама. Уосталом, ја и иначе имам да пишем. (*Полази, али у том тренутку отварају се задња врата и наилази Љубомир. Вукица се зауставља.*)

X

ЉУБОМИР, ПРЕЂАШЊИ

ВУКИЦА: О, какво изненађење! Какво изненађење!

СПАСОЈЕ: Баш добро те си наишао; ја већ немам моћи да те браним пред твојом вереницом.

ЉУБОМИР *(пошто је пољубио Вукицу у руку и са Спасојем се руковао)*: Зар сам толико крив?

ВУКИЦА *(Спасоју)*: Чујеш ли га, тата, он то назива кривицом? *(Љубомиру.)* То није кривица, то је злочин. Занемаривати вереницу као што ви то чините, навићи вереницу на две и три посете дневно па уједанпут то разредити, навићи вереницу на топле и нежне разговоре па уједанпут прећи у професорску расејаност, дозволићете да је то тежак злочин.

ЉУБОМИР: Па забога, оче, што се ви жалите да ме не можете одбранити кад знате зашто то све тако бива?

СПАСОЈЕ: Кажем јој, то су извесне бриге које су наше заједничке, али које ће проћи, проћи ће. Ја њој никад о тим стварима не говорим. Шта ће јој?

ЉУБОМИР: Не бих хтео да останем кривац у очима своје веренице.

СПАСОЈЕ: Знаш шта, иди ти тамо с њом у собу па се брани; вереници се увек лакше одбране у четири ока.

ЉУБОМИР: Да, тако је! *(Узима Вукицу за руку и одлази у њену собу.)*

XI

СПАСОЈЕ, СОФИЈА

СПАСОЈЕ *(звони)*.

СОФИЈА (*улази*): Молим!

СПАСОЈЕ: Софија, ја очекујем посету једног господина. Кад он буде дошао, бринућете се да нас нико не узнемирава. Ма ко био, реците да нисам код куће.

СОФИЈА: Разумем, господине! (*Одлази и враћа се.*) Госпођа и господин Новаковић.

СПАСОЈЕ: А, они? Нека изволе!

СОФИЈА (*пропушта Новаковићеве, па оде*).

XII

НОВАКОВИЋ,РИНА,СПАСОЈЕ

НОВАКОВИЋ: Добар дан желим.

СПАСОЈЕ: Добар дан! (*Рукује се.*) Откуд ви тако изненада?

РИНА: Нимало изненадно. Обећала сам госпођици Вукици да ћу ових дана доћи да заједно обиђемо извесне радње.

СПАСОЈЕ: Ах, да, она много полаже на ваш укус; само...

НОВАКОВИЋ: И замислите, сад и ја морам да идем по радњама.

СПАСОЈЕ: Што ви?

НОВАКОВИЋ: Моја жена не сме ни корака од куће сама.

РИНА: Замислите да се сретнем, ја не знам шта бих радила.

СПАСОЈЕ: Дакле, бићете и једно и друго поштеђени. Пошто сам одложио венчање, то сам обуставио и све куповине... Има за то увек времена. Али сте ви и иначе увек добро дошли, Вукица ће вам се радовати.

РИНА: Е, онда хајдемо к њој мало. *(Хтела би да пође.)*

СПАСОЈЕ: Само за часак. Хтео бих нешто да вас упитам. Ви рекосте, ићи ћете адвокату да се консултујете?

НОВАКОВИЋ: Био сам!

СПАСОЈЕ: Па?

НОВАКОВИЋ: Адвокат потврђује да је мој брак појавом првога мужаа одиста анулиран и да се моја жена мора вратити своје првом мужу.

РИНА: То би било ужасно; то би била најсвирепија казна!

НОВАКОВИЋ: Адвокат вели да би једини излаз био кад би први муж повео бракоразводну парницу, развео се са женом, па се ја после поново венчао са њом. И ја, право да вам кажем, мислим такву понуду да учиним њему.

СПАСОЈЕ: Ко ме њему?

НОВАКОВИЋ: Покојнику.

СПАСОЈЕ: Да га умолите да поведе бракоразводну парницу!

НОВАКОВИЋ: Па да, шта ће му жена која га не воли?

РИНА: Ја не бих могла преживети то да му се вратим.

СПАСОЈЕ: Чекајте, молим вас! Није то тако проста ствар као што вам изгледа. Да би могао водити бракоразводну парницу, он треба да је жив.

РИНА: Па жив је!

СПАСОЈЕ: Жив је, знам ја да је жив, ал' ми то не смемо признати. Знате ли шта значи то признати му законски да је жив? То значи да се сви ми сручимо на осуђеничку клупу, то значи да сви ми, ни криви ни дужни, на правди бога страдамо.

РИНА: Знате како је, господин-Благојевићу, кад лађа тоне, свако себе најпре спасава.

СПАСОЈЕ: А, тако ви сматрате ствар? Свако себе? Па добро, онда нека свако себе и гледа. Само, немојте пожалити ако ја пре допливам до обале него ви.

НОВАКОВИЋ: То ви као да нешто претите, газда Спасоје?

СПАСОЈЕ: Не претим, али ето, ви кажете кад лађа тоне, а заборављате да ће са том лађом потонути и ваших пола милиона готовог новца.

НОВАКОВИЋ (*тргне се*): Не мислите ваљда...?

СПАСОЈЕ: Мислим, мислим. Ви заборављате да у овој целој ствари ваш брак није најважнија појава.

НОВАКОВИЋ: Не заборављам, само...

СПАСОЈЕ: Е, кад не заборављате, а ви будите стрпљиви. Ја данас, на пример, имам важан разговор са једним врло меродавним господином. У његову се помоћ ја врло много надам.

НОВАКОВИЋ: Па разуме се да ћемо бити стрпљиви.

СПАСОЈЕ: Идите лепо код Вукице у собу, тамо је и њен вереник, па се забављајте, а мени оставите да бринем и вашу бригу. Изволите. *(Рини, пратећи је.)* Бога вам, госпођа Рина, утичите и ви на Вукицу да се умири, врло је нервозна што је одложено венчање.

РИНА: Ох, да, да!

РИНА и НОВАКОВИЋ *(оду у Вукичину собу).*

XIII

СОФИЈА, СПАСОЈЕ

СОФИЈА *(долази споља)*: Један господин.

СПАСОЈЕ: Није ти рекао ко је?

СОФИЈА: Ја мислим да је то господин што га очекујете.

СПАСОЈЕ: Ах. па да! Пустите га одмах!

СОФИЈА *(оде).*

XIV

ПАВЛЕМАРИЋ, СПАСОЈЕ

СПАСОЈЕ *(кад спази Марића на вратима, непријатно се изненади)*. Ах, ви? Откуд ви?

ПАВЛЕ: Зар моја појава још увек тако изненађује?

СПАСОЈЕ (*мало збуњено*): Нисам очекивао.

ПАВЛЕ: Осетио сам потребу, пре но што приступим извесним мерама, да још једанпут проговорим са вама, и то у четири ока.

СПАСОЈЕ: Не видим о чему би имали да разговарамо.

ПАВЛЕ: Ако ви налазите да немамо о чему да разговарамо, ја још мање имам потребу за тај разговор. Ја сам само желео да избегнем јавни скандал.

СПАСОЈЕ: Па кад сте хтели да избегнете јавни скандал, што сте онда уопште и долазили; што нисте остали тамо где сте били?

ПАВЛЕ: То ми је била намера. Мислио сам да уредим ствар са руковањем мојим имањем, да уредим још неке односе, па да се вратим.

СПАСОЈЕ: Шта имате да уредите ствар са руковањем вашег имања; та је ствар уређена.

ПАВЛЕ: Да, ви сте ствар уредили, то вам признајем, али је потребно да је и ја са своје стране уредим.

СПАСОЈЕ: Кажите ви мени, кад смо већ овако у четири ока, би ли ви пристали да ми искрено и пријатељски разговарамо; онако отворено, лицем у лице?

ПАВЛЕ: Зашто не?

СПАСОЈЕ: Онда изволите сести. (*Нуди га цигаретама.*)

ПАВЛЕ (*седа у фотељу и загледа је*): То је она фотеља из моје радне собе.

СПАСОЈЕ: Нећете ваљда рећи да су и цигарете ваше? (*Пошто је и сам припалио и сео.*) Хоћете ли штети искрено да ми

откријете своје намере? Мислим, хоћете ли ми рећи: шта мислите предузети и шта мислите чинити?

ПАВЛЕ: Рећи ћу вам, зашто не? Нема у мојим намерама ничега што би се морало прикрити. Тако, на пример, што се тиче господина Милана Новаковића, који ми је преотео жену, и што се тиче моје жене, која ме је дубоко увредила...

СПАСОЈЕ: Тражићете развод брака, то већ знам.

ПАВЛЕ: Не, нећу тражити развод брака; оставићу то питање увек отворено; оставићу их да живе у браку који нема законске основе.

СПАСОЈЕ: Оставићете их да вечито стрепе за свој срећни брак.

ПАВЛЕ: А срећни су заиста?

СПАСОЈЕ: Тако они кажу.

ПАВЛЕ: Но, па зашто бих ја то квардио?

СПАСОЈЕ: А што се тиче онога са десет хиљада динара?

ПАВЛЕ: То је најмање, о томе ћу на крају мислити.

СПАСОЈЕ: Па јест, право кажете, јер он у ствари није вас ни оштетио, него мене.

ПАВЛЕ: Како вас?

СПАСОЈЕ: Па кад се после ваше смрти образовала маса код суда, позвани су сви дужници да положи маси своје дуговање. Да је он тада положио, та би сума припала мени као наследнику масе.

ПАВЛЕ: Дакле, оставићу вам га, па га ви прогоните. Није право да вас толико оштети.

СПАСОЈЕ: Добро, а... *(не уме да нађе згодну форму питању)*... овај... шта сам оно хтео да кажем? А како мислите да се односите према мени?

ПАВЛЕ: То је ствар најчистија и најјаснија. Наследили сте ме, јер је суд био у заблуди да сам мртав, а пошто сам ја жив, пада само собом то наслеђе и ви ћете се иселити из ове куће и предати ми је као и сва остала имања.

СПАСОЈЕ: Гле, молим те!

ПАВЛЕ: Тако ће, разуме се, бити ако код вас сретнем потребно разумевање; ако не, онда ћу поћи другим путем. Оптужићу вас да сте лажни наследник; мој адвокат већ прибира податке о лажним уверењима и лажним сведоцима које сте ви привели суду доказујући да сте ми блиски рођак, и ако смо ми, то ви најбоље знате, род само по томе што је ваша мајка била жена некаквог рођака моје мајке. И тада ће, разуме се, парница добити сасвим други облик.

СПАСОЈЕ *(забринута размишља)*: Хм! Хм! Хм! То, дакле, мислите?

ПАВЛЕ: Да, то!

СПАСОЈЕ: Ал' то би, господине, био у најмању руку злочин, то што ви мислите да радите. Знате ли ви да сам ја угледан и уважен члан друштва; да сам ја...

ПАВЛЕ *(прекида га)*: Пардон, ја не мислим да вам узимам углед, већ само имање; углед вам остављам.

СПАСОЈЕ: Бога вам, јесу ли сви покојници тако наивни, или сте ви то изузетно! А шта је углед него имање? Одузимате ли ми имање, одузели сте ми и углед.

ПАВЛЕ: Да, сећам се, јер пре но што сте присвојили ово имање, ви сте били нико и ништа.

СПАСОЈЕ: Разуме се да сам био нико и ништа.

ПАВЛЕ: Да, да, сећам се.

СПАСОЈЕ: И сад разумете ваљда зашто се ја буним против ваше изјаве и зашто не могу признати да сте живи.

ПАВЛЕ: Разумем, да, разумем, али шта ћете, тешко је наћи ма какав излаз који би за вас био подесан.

СПАСОЈЕ: Има га, и ви да сте којом срећом дошли право мени, ствар би већ одмах, првога тренутка била решена.

ПАВЛЕ: Радознао сам какав?

СПАСОЈЕ: Ми смо казали: разговараћемо искрено. Дакле, рећи ћу вам. Ја имам један врло добар план, по коме ни ја ни ви не би били оштећени.

ПАВЛЕ: Да га чујем!

СПАСОЈЕ: Пре свега осталог, ви приступите разводу брака са вашом бившом женом. Помоћи ћемо вам сви, ја ћу вам дати материјал који је довољан за три бракоразводне парнице.

ПАВЛЕ: Па онда?

СПАСОЈЕ: Онда, кад сте ослобођени свога првог брака, ви ћете запросити моју ћерку и ја ћу вам је дати. Што ме гледате тако чудновато? Запросићете моју ћерку и ја ћу вам је дати, а као мираз дајем вам целокупно имање које је некад било ваше.

ПАВЛЕ: Интересантан предлог; на тај начин ја бих био свој сопствени зет.

СПАСОЈЕ: На тај начин било би сачувано имање и углед мој и ваш.

ПАВЛЕ: И у том случају ви би признали да сам ја жив?

СПАСОЈЕ: Да, у овако изузетном случају.

ПАВЛЕ: Не разумем нешто само: ви нудите кћер која је верена?

СПАСОЈЕ: У томе баш и можете видети колика је жртва коју ја чиним. Замислите: имати за зета једног професора универзитета, прослављеног научника, великог научног писца, и све то жртвовати, дозволићете да није мала ствар.

ПАВЛЕ: Ја мислим да је жртва и већа, јер то двоје младих извесно везује љубав, а ви би и то разорили.

СПАСОЈЕ: Па да, и то!

ПАВЛЕ: Јер кад би ви и изгубили имање које сте зету обећали као мираз, он би, извесно, остао веран веридби са вашом ћерком?

СПАСОЈЕ (*мало збуњено*): Па да... извесно, јер то је један врло честит човек, верујте, то је један редак карактер.

ПАВЛЕ: Верујем вам! А када би тај „редак карактер” изгубио катедру професора универзитета и изгубио име научника, ваша би ћерка, извесно, остала верна својој веридби?

СПАСОЈЕ: Е, то је већ у питању.

ПАВЛЕ: Онда сте ви одиста у тешком положају, јер то вам се може десити.

СПАСОЈЕ: Шта ми се може десити?

ПАВЛЕ: Па то да изгубите зета, не зато што би вас он напустио већ зато што би ваша госпођица ћерка напустила њега.

СПАСОЈЕ: Ја вас не разумем.

ПАВЛЕ: Зар вам ваш зет није никад ништа говорио о злочину који је учинио према мени?

СПАСОЈЕ: Никад ни речи! А какав злочин, о каквом злочину ви то говорите?

ПАВЛЕ: Ја његовом поступку не умам друго име да изаберам.

СПАСОЈЕ: Је ли велика сума коју вам дугује?

ПАВЛЕ: Већа но што би се могла замислити.

СПАСОЈЕ: Побогу, шта је тај човек с толиким новцем учинио?

ПАВЛЕ: Није реч о новцу; реч је о делу које се не да новцем одмерити.

СПАСОЈЕ: Не разумем.

ПАВЛЕ: Требало је да вас ваш зет упозна с тим, јер ви у овоме тренутку треба да знате сву тежину свог положаја.

СПАСОЈЕ: Мога положаја? Зашто мога?

ПАВЛЕ: Видећете зашто. Ваш зет је био некада мој млади пријатељ; ја сам га из школске скамије увео у живот; умео је да стече и моју наклоност и моје поверење. Кад сам пошао на пут, ја сам томе младом господину поверио на чување велики рукопис мога научног рада, на коме сам пуних седам година капао. Он се, чим се уверио да сам умро, и пошто ме је евентуално испратио до гроба, вратио задовољан са погребом и штампао је моје дело под својим именом.

СПАСОЈЕ (*затетура се од изненађења*): Како... зар оно дело??!

ПАВЛЕ: Да, оно дело на основу којег је он добио катедру на универзитету, на основу кога је он проглашен научником, на основу кога је он постао директор те ваше „Илирије”, на основу кога је постао зет и на основу које га сте му ви дали толики мираз.

СПАСОЈЕ (*очајно хукне и клоне у фотељу заривши главу у руке. После извесне паузе он диже главу и пита тихо и непоуздано*): Можете ли ви то доказати да је тако?

ПАВЛЕ: Разуме се!

СПАСОЈЕ (*прибира се и диже*): То значи, ви сте решени?

ПАВЛЕ: Решен сам, идем правим путем.

СПАСОЈЕ (*промисли се часак, па се храбри и диже се*): Знате ли ви да се и на правом путу може наићи на препоне?

ПАВЛЕ: На суду ће се и те препоне савладати.

СПАСОЈЕ: Мислите? (*Шета узбуђено, хтео би као да каже нешто, па не зна шта ће.*) Ја не знам управо шта да вам кажем.

ПАВЛЕ: Ја мислим, ништа више; обавештени смо довољно и ја и ви!

СПАСОЈЕ: Та оно, обавештен сам, не могу рећи да нисам обавештен...

ПАВЛЕ: Е, онда престаје потреба за сваки даљи разговор. Иначе сам вас и сувише задржао; збогом, господине рођаче!

СПАСОЈЕ (*једва чујно*): Збогом!

ПАВЛЕ (*оде*).

XV

ЉУБОМИР, СПАСОЈЕ

СПАСОЈЕ (*гледа за њим као човек који не зна шта ће и одакле ће поћи; најзад прилази вратима Вукичине собе и довикује*): Љубомире! Љубомире!

ЉУБОМИР (*долази*).

СПАСОЈЕ: Био је овде Марић, сад је изашао.

ЉУБОМИР: Шта хоће?

СПАСОЈЕ: Чудне ми је ствари казао, врло чудне ствари.

ЉУБОМИР: Извесно, нешто интересантно са онога света?

СПАСОЈЕ: Не, већ са овога света. Он тврди да си ти свој научни глас и углед украо.

ЉУБОМИР: Не разумем како се глас и углед може украсти; то није табакера или кишобран.

СПАСОЈЕ: Није, али он тврди и вели да има за то доказ да ти је дао на чување свој рукопис, а ти пошто си га отпратио до гробља, вратио се и штампао дело под својим именом.

ЉУБОМИР (*цинички*): А шта сам требао да радим, да ли да и рукопис стрпам у гробницу и с њим сахраним?

СПАСОЈЕ: Дакле, значи ти не спориш, ти у ствари признајеш.

ЉУБОМИР: А ви можда налазите да је то злочин? Верујте да није, јер тако то бива у животу, од мртвога се отима оно што

се може. Неко му отме жену, неко дело, а неко кућу и целокупно имање. Шта ко стигне!

СПАСОЈЕ (*уједе се за усне*): Па... ипак, има неке разлике. На основу такве отимачине ти си постао професор универзитета; на основу тога што си професор универзитета ја сам ти дао кћер и огроман мираз...

ЉУБОМИР: Све је то исто, нема никакве разлике. На основу тога што сте ви отели имање постали сте богат човек; на основу тога што сте богат човек ви сте тражили и нашли зета професора универзитета. Верујте, све је то једно исто.

СПАСОЈЕ: Ти говориш тако безобразно, заборављајући сасвим на дужно поштовање према оцу своје веренице.

ЉУБОМИР: А, не, оче, никад ја не заборављам то дужно поштовање; али, ја мислим, ово је чисто послован разговор.

СПАСОЈЕ: Па послован, јесте послован. (*Сети се.*) А „Илирија”?

ЉУБОМИР: Шта „Илирија”?

СПАСОЈЕ: Па ти си директор... То предузеће је светскога значаја... Ако ти одузму катедру, ако изгубиш глас научника...

ЉУБОМИР: То ће бити мање штета по то предузеће но ако ви изгубите имање које важи као кауција код државе.

СПАСОЈЕ (*клонуо*): Јесте, тако је! (*Уздахне.*) Тако је! (*Ућути оборене главе.*)

ЉУБОМИР (*после извесне паузе*): Имате ли још шта са мном да разговарате?

СПАСОЈЕ: Ништа више!

ЉУБОМИР: Ако ме ипак затребате, ја ћу бити овде код своје веренице. (Оде.)

XVI

СПАСОЈЕ, СОФИЈА

СПАСОЈЕ (*клонуо у фотељу, дубоко се замисли*).

СОФИЈА (*долази*): Један господин.

СПАСОЈЕ (*тргне се и обасја му се лице надом*): Ах, то је он. (*Ужурбано.*) Нека уђе, уведи га одмах, нека уђе.

СОФИЈА (*одлази и пропушта г-на Бурића*).

XVII

ЂУРИЋ, СПАСОЈЕ

ЂУРИЋ: Добар дан желим!

СПАСОЈЕ (*сав блажен*): Добар дан, господине Ђурићу! Баш у добар час сте дошли, у добар час! Изволите, молим вас, седите!

ЂУРИЋ (*седајући*): Дакле, радознао сам, јесте ли постигли што?

СПАСОЈЕ: Ништа. С тим човеком не може се ништа лепим постићи.

ЂУРИЋ: А разговарали сте?

СПАСОЈЕ: Да, био је овде, дошао ми је као наручен; разговарали смо опширно и сасвим отворено.

ЂУРИЋ: Шта вели?

СПАСОЈЕ: Он не само што не пристаје ни на какав споразум него још и проширује своје нападачке намере.

ЂУРИЋ: Прети?

СПАСОЈЕ: То већ, да мени прети отети имање, то већ је познато, али сад прети и моме зету.

ЂУРИЋ: А чиме њему?

СПАСОЈЕ: Нећете просто веровати; вели: срушићу га, одузећу му катедру на универзитету. Приказаће га као лажног научника. Молим вас, тај човек тврди да је он написао ово научно дело, а да га је мој зет под својим потписом штампао.

ЂУРИЋ: Ох, то је тешка оптужба, и то у најгорем тренутку. Ствар „Илирије” се овога часа налази пред седницом министарског савета; сваки тренутак, може нам донети концесију, а концесија представља милионе... милионе!...

СПАСОЈЕ (*заносно*): Милионе!

ЂУРИЋ: У таквом једном часу кад већ догледамо те милионе...

СПАСОЈЕ (*наставља*):... да дође један насилник, да отме моју имовину која служи као кауција; да сруши једнога зета, односно не зета, него једнога директора предузећа.

ЂУРИЋ: Ваља о тој ствари озбиљно размислити.

СПАСОЈЕ: Ја вас молим, размислите и за мене; верујте, ја нисам више кадар размишљати.

ЂУРИЋ: Видите, целу ствар не треба посматрати са једнога ускога личнога гледишта, као што ви чините. Ствар захтева да се посматра са једнога ширега, тако рећи државнога гледишта. Зар не видите ви у целој овој појави извештан систем, систем са рушилачким тенденцијама? Тај се човек завукао тамо негде, у неки тајанствени кут Европе, у неку фабрику вели, а ја бих рекао у неку интернационалну разарачку ћелију. Ко зна чему се он тамо научио; ко зна какве су му све идеје замаглиле здрав разум? Зар не видите на шта он удара? На све што је светиња. Зар не видите да он прети да поруши управо оно на чему друштво почива? Пођите, молим вас, редом, па гледајте на шта он удара? Хоће да поруши оном човеку брак...

СПАСОЈЕ: И то један срећан брак!

ЂУРИЋ: А брак је господине, један од првих основа друштва! И шта даље: хоће да преотме имовину, приватну имовину!

СПАСОЈЕ: И то је: моју имовину.

ЂУРИЋ: И најзад хоће да унизи, да обори, да згази ауторитет. У своме рушилачком бесу он хоће да свуче с висине једног научника.

СПАСОЈЕ: Господе боже, мени је сад тек праснуло пред очима; сад тек ја јасно догледам праве намере тога човека!

ЂУРИЋ: Да, да, господине, тако треба посматрати ову ствар. А када се тако посматра, онда се да јасно сагледати да ова појава садржи у себи једну опасност ширег обима.

СПАСОЈЕ: Опасност, разуме се да је то опасност!

ЂУРИЋ: И брига која у овоме часу вас тишти не може и не сме остати само ваша брига; то је брига целога друштва, то је брига и саме државе, ако хоћете.

СПАСОЈЕ: Па хоћу, дабоме! Нек држава прими на себе ту бригу.

ЂУРИЋ (*пауза, размишља*): А сад, реците ви мени, треба ли у таквим случајевима дати закону реч? Је ли закон кадар да догледа ону ширу опасност што се крије иза рушилачких намера обучених у форме законске?

СПАСОЈЕ: Не!

ЂУРИЋ: Јер шта ће урадити закон? Ево шта: ово је моја греда и ја молим да ми се врати. Закон као закон, нема где па вели: твоја је греда, узми је! Али шта ће би и ако је на тој греди назидана кућа, зар зато да би ти добио једну греду треба да се поруши цела кућа? Шта је веће, шта је важније, питам ја вас: кућа или греда?

СПАСОЈЕ: Кућа!

ЂУРИЋ: Тако је! И сад замислите „Илирију” као кућу, јер то је једна организација, заснована на широким основама, и сад дође неко и каже: дајте ми моју греду. Да, греду, али ако ми греду извучемо, срушиће нам се цела „Илирија” на главу.

СПАСОЈЕ: Ужасно!

ЂУРИЋ: Још ако је... имате ли ви случајно телефон?

СПАСОЈЕ: Ето вам га при руци.

ЂУРИЋ (*одлази телефону и тражи број*): Ало, ало... То је господин шеф кабинета? Јесте ли ви, господине Марковићу? Овде је Ђурић. Дакле? (*После саопштења које чује, лице му се обасја радосћу.*) Хвала! Велика хвала! (*Напушта слушалицу и*

*иде Спасоју раширених руку узвикујући.) „Илирија”! „Илирија”!
(Загрли га чврсто.)*

СПАСОЈЕ: Да?

ЂУРИЋ: Да!

СПАСОЈЕ: Свршено?

ЂУРИЋ: Да!

СПАСОЈЕ *(полети му у загрљај):* „Илирија”! Милиони! *(На један мах се тргне.)* А греда?

ЂУРИЋ: Каква греда?

СПАСОЈЕ: Оно што може да се извуче па да падне кућа?

ЂУРИЋ: Не брините; сад смо на коњу. Свршићемо и то: дођите још данас к мени! Ја морам само до Министарства; хоћу очима да видим министарске потписе. Дођите још данас, смислићу већ ја дотле, или, боље рећи, ја већ имам известан план; не брините! Збогом! *(Оде.)*

СПАСОЈЕ: Збогом! *(Прати га до врата.)*

XVIII

СПАСОЈЕ,РИНА,НОВАКОВИЋ,ЉУБОМИР,ВУКИЦ А

СПАСОЈЕ *(враћајући се од врата, трља задовољно руке, шапћући):* „Илирија”! „Илирија”! *(Одлази Вукичиним вратима.)*
Децо, господо, овамо, овамо!

СВИ (*долазе*): Шта је?

СПАСОЈЕ (*раздрагано*): „Илирија”! „Илирија”! „Илирија”!

XIX

АНТА, ПРЕЂАШЊИ

АНТА (*упадне задихан*): Добар дан! Госпође, господо, важно саопштење. Пати ли ко од вас од срца? (*Одлети задњим вратима, Софију.*) Пет чаша воде! Ствар је, господо, пријатна, пријатна, али морам из обазривости почети издалека...

СПАСОЈЕ: Хоћете ваљда да нам саопштите да је добијена концесија за „Илирију”?

АНТА (*разочаран*): Дакле, знате? (*Оде задњим вратима.*) Софија, није потребна вода!

СПАСОЈЕ: Да, госпође и господо, милиони су добијени, то јест, концесија је добијена. 'Одите, 'одите сви на моје груди...

АНТА (*потрчи му у загрљај*).

СПАСОЈЕ (*гурне Анту*): Ама, не ви; акционари, овамо на моје груди, браћо и сестре, акционари. (*Загрли све колико може и кличе.*) „Илирија”! „Илирија”!

Завеса

ТРЕЋИ ЧИН

Радна соба код Спасоја.

I

СПАСОЈЕ, СОФИЈА

СПАСОЈЕ (*стоји крај стола и отвара пошту*).

СОФИЈА (*доноси једно писмо*).

СПАСОЈЕ (*узимајући га*): Од кога?

СОФИЈА: Не знам, донео један дечко.

СПАСОЈЕ (*отвара писмо, чита у себи и мршти се. Чита поново и гунђа*): Дабоме! Знао сам ја то! Дабоме да сам знао! (*Софији.*) Је ли ту тај дечко?

СОФИЈА: Јесте, чека одговор.

СПАСОЈЕ: Па да, чека одговор; разуме се да чека одговор, а то значи да ја треба да одговорим, је ли?

СОФИЈА: Ја не знам, господине.

СПАСОЈЕ: Па ко ће други него ја? Морам одговорити; могу се ја бунити колико хоћу, ал' морам одговорити. (*Вади из портмонеа и одбројава пет стотинарки, иа их ставља у један*

коврат, који леги.) На, дај му одговор кад већ морам одговорити.

СОФИЈА (*прими писмо и одлази, али на вратима застаје*): Један господин!

СПАСОЈЕ: Који је то?

СОФИЈА: Не знам, не познајем.

СПАСОЈЕ: Нека уђе!

СОФИЈА (*повлачи се и пропушта Мила*).

II

СПАСОЈЕ, МИЛЕ

МИЛЕ (*са кожном торбом под пазухом, клања се и пружа писмо*).

СПАСОЈЕ (*отварајући писмо*): Опет писмо. О, брате, шта су окупила та писма од јутрос? (*Чита потпис.*) А, ово је од госпође Рине!

МИЛЕ: Да, госпођа ме је упутила к вама.

СПАСОЈЕ (*прочита писмо*): А, тако? Е, мило ми је, извол'те, седите, младићу.

МИЛЕ (*седне*).

СПАСОЈЕ: А ви сте, како ми госпођа пише, писар код адвоката Петровића.

МИЛЕ: Да!

СПАСОЈЕ: Том се адвокату обратио такозвани Павле Марић да га заступа?

МИЛЕ: Да, да поведе кривични поступак противу вас.

СПАСОЈЕ (*тргне се*): Противу мене! Како противу мене? Зашто противу мене! А вама је ствар, изгледа, ближе позната?

МИЛЕ: Да, ја радим по том предмету.

СПАСОЈЕ (*узнемирен*): Шта радите? Како радите? Реците ми, молим вас, у чему је ствар. Хоће да дигне тужбу, велите? Па добро, нека дигне, али зашто противу мене? То ми реците, зашто баш противу мене?

МИЛЕ: Не само противу вас, четири тужбе.

СПАСОЈЕ (*нуди му цигарету*): Какве четири тужбе?

МИЛЕ: Вас тужи што сте лажним доказима код суда приграбили имање. Тражи повраћај имања и подиже кривичну оптужбу противу вас.

СПАСОЈЕ: Гле, молим те! Кривичну? А оне остале три?

МИЛЕ: Једну противу господина Милана Новаковића за прељубу и нарушавање брака.

СПАСОЈЕ: То сам већ мислио, а трећу?

МИЛЕ: Трећу противу професора универзитета господина Љубомира Протића за крађу рукописа и објављивање истога под својим именом!

СПАСОЈЕ: Ала је тај запео! А четврту тужбу?

МИЛЕ: Противу некога Анте Милосављевића за кривоклетство.

СПАСОЈЕ: Па зар ни њега није прескочио? А ви, овај, шта сам оно хтео да кажем, па је л' то онако сасвим озбиљно, тужбе?

МИЛЕ: Бога ми, мој шеф, кад је разгледао материјал, узвикнуо је: „Поклаћу их као пилиће!”

СПАСОЈЕ: Кога ће поклати кô пилиће?

МИЛЕ: Па вас!

СПАСОЈЕ: Шта има он мене да коље и зашто, молим вас, баш мене да коље?

МИЛЕ: Он то мисли онако фигурално.

СПАСОЈЕ: Не волим ја те ствари ни фигурално. Уосталом, кажите ви мени, је л' он већ поднео те тужбе?

МИЛЕ: Не, није, сад их ради, па ћу их онда ја пре писати.

СПАСОЈЕ: Врло добро! Врло добро! Ви ћете их, дакле, преписивати! А и ви можете онако да отегнете преписивање, зар не? Нама је потребно да се та ствар мало отегне.

МИЛЕ: Да, ја сам већ дао реч госпођи Рини да ћу отезати.

СПАСОЈЕ: Врло добро! Врло добро! Верујте, младићу, бићемо вам врло благодарни и гледаћемо на некакав начин да вам се одужимо.

МИЛЕ: То би најбоље учинили, ја сам то већ говорио госпођи Рини, када би ме, рецимо, узели у службу у ваше друштво „Илирија”. Ви ћете, извесно, имати потребе за више чиновника?

СПАСОЈЕ: Разуме се! А ви имате од квалификација?

МИЛЕ: Да... како да вам кажем... имам недовршену гимназију; имам недовршену трговачку академију; имам недовршену средњу техничку школу; имам недовршен правни факултет...

СПАСОЈЕ: Уопште, нисте довршени. Уосталом, и шта ће вам, за вас је најбоља квалификација то што вас познаје госпођа Рина.

МИЛЕ: То је, знате, једно случајно познанство.

СПАСОЈЕ: Па да, случајно, тако сам и мислио. Дакле, ја вам радо обећавам службу; само, разуме се, кад друштво почне рад. То неће бити тако брзо, али чим почне рад.

МИЛЕ: А дотле?

СПАСОЈЕ: Дотле? Дотле стрпљење!

МИЛЕ: Да, свакојачко; само, знате, ја имам тако скромну плату код господина адвоката, а живот је тако скуп.

СПАСОЈЕ: Ах, да!... Сад разумем. Ви би, извесно, желели да будете награђени за услугу коју ћете нам учинити?

МИЛЕ: Боже, сачувај; то никако. Ја то чиним чисто из пажње и поштовања према госпођи Рини. Друга је ствар кад би ми понудили какав мали зајам, то да, то бих примио без приговора, али награда, то би била увреда.

СПАСОЈЕ: А коју суму представља та увреда?

МИЛЕ: Односно тај зајам?

СПАСОЈЕ: Па да, то мислим.

МИЛЕ: Ја никад немам обичај да тражим више но што ми одиста треба. Мени би моментално требало, рецимо, пет стотина динара.

СПАСОЈЕ (*вади невољно новац из џепа*): Толико највише, не бих вам засад ни могао дати више. (*Даје му.*)

МИЛЕ (*примајући*): Само, молим вас лепо, то не треба да зна госпођа Рина.

СПАСОЈЕ: Разуме се. Оно што знате ви и госпођа Рина не треба да знам ја, оно што знамо ја и ви не треба да зна госпођа Рина. То се у рачуници, чини ми се, зове: правилно тројно.

МИЛЕ (*смеје се*): Да, да! Дакле, ја ћу вас стално извештавати о томе како се ствар развија код адвоката. (*Полази.*)

СПАСОЈЕ (*пратећи га*): И отезати ствар, отезати колико год можете.

МИЛЕ: Слуга сам понизан! (*Оде.*)

III

АНТА, СПАСОЈЕ

СПАСОЈЕ (*чита поново Рино писмо и смешка се*).

АНТА (*долази, с прага*): Ево ме!

СПАСОЈЕ: Е, нађе ли?

АНТА: Па нађо', дабоме!

СПАСОЈЕ: Је л' онако кô што сам ти рекао?

АНТА (*даје му ковертић*): Ево!

СПАСОЈЕ (*вади из ковертића неку фотографију*): Јесте, сасвим добро! Где нађе, бога ти!

АНТА: Не питај, муке сам видео. Обишао сам све фотографе, оне што сликају за пасоше, и претурао, претурао по неким кутијама пуним слика и, напослетку, ето, нашао сам.

СПАСОЈЕ: Врло добро!

АНТА (*седајући*): Али мислим се нешто... зар, забога, у оволикој кући нема његових фотографија.

СПАСОЈЕ: Било је, али мени треба овај формат за пасош.

АНТА: А гледао сам уз пут и локале за канцеларије „Илирије”, нашао сам два-три, али две собе.

СПАСОЈЕ: Мало је то. Нама само за чиновништво треба три-четири собе.

АНТА: А имаћете велико чиновништво?

СПАСОЈЕ: О, па посао ће бити огроман.

АНТА: Па добро, зар за мене нема ту посла?

СПАСОЈЕ: Немаш брате, паре, а ту су потребне паре. Ето, да ниси зајео оних 10.000 динара, могао би за тај новац да купиш акције...

АНТА: Не морам ја бити акционар.

СПАСОЈЕ: Него?

АНТА: Онако, неко намештење. Ја сам у овој држави једини незапослени пензионер, а не може се рећи да нисам способан.

СПАСОЈЕ: Способан си, не кажем да ниси, и хоћеш да потрчиш, али, право да ти кажем, мало је незгодно да ти будеш намештеник таквог једног предузећа.

АНТА: Зашто?

СПАСОЈЕ: Па... због оног.

АНТА: Кога оног?

СПАСОЈЕ: Па због оног твог кривоклетства.

АНТА: Е, то јест, то ти признајем, ја и ти нисмо за таква предузећа.

СПАСОЈЕ: Ти, брате, ти, а не ја.

АНТА: Па мислим, знаш, због оних лажних сведока и фалсификованих уверења.

СПАСОЈЕ (*плане*): Рекао сам ти једанпут за свагда да то више не помињеш.

АНТА: А што ти мени помињеш?

СПАСОЈЕ: Друго сам ја, а друго ти. Заклео си се криво, па шта? Ко си и шта си сад! Нико и ништа, имаш у џепу колико ти треба за трамвај, и то ти је сав капитал. Друго је то да си ти од оних десет хиљада што си ми их зајео направио сто хиљада, па од сто двеста и од двеста четири стотине и тако даље! Друго је то, имам да ти скинем капу и никад да не поменем кривоклетство. Шта је кривоклетство кад ти стојиш на осам стотина хиљада капитала? Цео свет има да ти скине капу, а ником ни на памет да не падне кривоклетство.

АНТА: То јест, ево теби сви скидају капу.

СПАСОЈЕ: Скидају, дабоме, и у томе и јесте разлика између тебе и мене.

АНТА: Па јест, тако је; само, видиш, ја мислим требаће вам у предузећу и такви људи као што сам ја.

СПАСОЈЕ: Можда ће и требати, али некако, брате, ниси човек срећне руке, право да ти кажем: ниси срећне руке.

АНТА: По чему опет нисам?

СПАСОЈЕ: Ето, нашао си ми оног публицисту!

АНТА: Па шта?

СПАСОЈЕ: Па то, узео ми две хиљаде динара прекјуче, а види данас шта ми пише. (*Вади писмо из џепа.*) Слушај шта ми пише одјутрос. (*Чита.*) „Поштовани господине, сазнао сам поуздано да ће ових дана све новине писати надугачко и нашироко по оној ствари. Материјал им даје сам онај који по вашем уверењу није жив. Ако би новине то објавиле, оне би ми отеле капитал који ја већ имам у руци или, боље рећи, отеле би ми залогај из уста. Да их претечем, не остаје ми ништа друго до да још ноћас испишем брошуру и сутра по подне да је пустим у продају. Или то или да се уздржим, али уздржавање би било велико пожртвовање с моје стране, а пожртвовање се данас врло скупо плаћа. Ја бих, у својој скромности, могао бити задовољан и са хиљаду динара.” Ево!

АНТА: Па шта си радио?

СПАСОЈЕ: Подвалио сам му. Послао сам му пет стотина.

АНТА: Хоће ли бити доста то за уздржавање?

СПАСОЈЕ: Доста је, него! Ти би се уздржавао и за двеста динара, па неће он за пет стотина.

АНТА: А то што каже за новине и ја сам чуо.

СПАСОЈЕ: Шта си чуо?

АНТА: Чуо сам да је Марић звао све новинаре код себе и чуо сам...

СПАСОЈЕ: А ниси чуо и да је звао адвокате?

АНТА: Шта ће му адвокати?

СПАСОЈЕ: Поднео је тужбу, тужио је тебе.

АНТА: Зашто мене?

СПАСОЈЕ: За кривоклетство.

АНТА: А што само мене, зар никог другог?

СПАСОЈЕ: Тужио је и нас остале, али то није кривично. Тужио је онога да му је отео жену, тужио је мене да сам му отео имање, а то, брате, нису кривична дела. Тебе тужи за кривоклетство, а то је најмање годину дана робије.

АНТА (*нервира се*): Знам, казао си ми, колико пута си ми већ казао. (*Забринуо се.*)

СПАСОЈЕ: Као што видиш, није те прескочио.

АНТА: Није, а баш је могао.

СПАСОЈЕ: Могао је, не кажем да није; могао је и мене да прескочи, али ето није хтео!

АНТА (*чеше се*): О, мајку му, баш ми се не иде у 'апсу.

СПАСОЈЕ: Не иде се ни мени, пријатељу! Мислиш ти то је тако: ове године идем у Карлсбад, ове године идем на Блед, а ове године идем у 'апс. Не иде се ни мени!

АНТА: Па добро, шта ћемо сад?

СПАСОЈЕ: Имамо, бога ми, да запнемо. Ја ћу да примим на себе суд, а ти прими на себе новине. Из ових стопа потрчи, прођи све редакције, иди од уредника па до онога што савија новине, реци им нека се стрпе, само двадесет и четири часа нека се стрпе па ће сутра већ добити материјал за једну огромну сензацију. Тако им реци и, чим што успеш, дођи да ме известиш.

АНТА (*диже се и као хтео би да пође*): А овај... оно код суда?... Не волим некако с тим судом да имам посла.

СПАСОЈЕ: Рекао сам ти, оно ћу ја да гурам и већ сам предузео потребне кораке.

IV

АГНИЈА, ПРЕЂАШЊИ

АГНИЈА: Добар дан желим. Гле, и ви сте ту, пријатељ-Анто, баш добро. Хтела сам и иначе да вас потражим, да вам кажем: ја сам ону ствар сасвим друкчије чула но што сте ми ви причали.

АНТА: Може бити, може бити, али то не мења ствар.

АГНИЈА: Дакле, није тачно да је покојни Марић имао младеж више леве усне.

АНТА: Добро, пристајем: није имао; само, молим вас, мене извините, немам кад да разговарамо, имам врло хитна посла. Је ли Спасоје... да имам хитна посла?

СПАСОЈЕ: Да, да! Иди одмах!

АНТА (*Агнију*): Извините, молим вас! (*Оде.*)

V

АГНИЈАиСПАСОЈЕ

АГНИЈА: А и с тобом имам да разговарам, Спасоје.

СПАСОЈЕ: О чему?

АГНИЈА: О томе што се напољу говори. Морам ти рећи, брине ме, брат си ми.

СПАСОЈЕ: Шта ти имаш, молим те, моју бригу да бринеш?

АГНИЈА: Како да не? Ето, срела ме је јуче госпођа Драга Митровић па ме пита: „Ама, зашто је то господин Спасоје наједанпут одложио венчање своје кћери, кад су све, све позивнице за свадбу штампане? Има ту нешто!”

СПАСОЈЕ: Моја ће се ћерка венчати кад је мени воља, а не кад је госпа-Драги воља, а позивнице је лако и по други пут штампати.

АГНИЈА: И није то само госпођа Драга. Јаој, када би ти знао шта се све говори и због те свадбе и због много чега другог.

СПАСОЈЕ: Рекао сам ти једанпут за свагда, не тиче ме се шта свет говори.

АГНИЈА: Ја сам ишла, бога ми, и код госпа-Насте, гледала ми у шољу.

СПАСОЈЕ: У какву шољу, побогу, жено?!...

АГНИЈА: У шољу од кафе! Слушај ти што ти ја кажем: та госпа-Наста гледала је и самим министрима, и казала им, кажу, тачно кад ће да постану бивши. Кажем јој: велика невоља, велика брига. И знаш ли шта ми каже кад је погледала у шољу?

СПАСОЈЕ: Нећу да знам, разумеш ли, нећу да знам, сад ћу још и у некакве шоле да верујем.

АГНИЈА: Како? Не верујеш у шољу?

СПАСОЈЕ: Не верујем.

АГНИЈА: Па ти онда не верујеш у бога.

СПАСОЈЕ: Ама, шта ти мешаш бога са шољом од кафе.

АГНИЈА: Па судбина; бог дели судбину, а шоља ти само унапред каже ту судбину.

СПАСОЈЕ: Остави, молим те, лудорије, него кад си већ дошла, учини ми једну услугу, за коју ћу ти рећи хвала. Мени је, видиш, врло потребно да Вукицу одстраним од куће бар на један сат. Ја имам овде извесне сусрете, који могу бити пријатни а могу бити и непријатни, па не бих хтео да је она ту.

АГНИЈА: Но, па то није тешко; повешћу је да бирамо материју за венчану хаљину. Само да си ми бар јавио па да сам понела моју збирку мустри, али свеједно, знам ја и напамет шта у којој радњи има.

СПАСОЈЕ: Неће то бити тако zgodно. Знаш да сам колико јуче одложио свадбу и казао Вукици да не купује још венчану халину, па не могу сад тек. Него ако би могли што друго.

АГНИЈА: Знаш шта? Могла бих јој понудити да пође са мном и да сама изабере сребрни сервис. Гледала сам у две-три радње сервис за двадесет четири особе; то бих желела да јој

дам као свадбени поклон, ал' боље би било да сама учини избор.

СПАСОЈЕ: Е, ето, то је врло добра идеја. На то ће извесно пристати. (*Одлази левим вратима.*) Вукице, Вукице, душо, 'оди овамо, дошла је тетка Агнија. (*Враћајући се.*) И, молим те, задржавај је колико можеш више.

VI

ВУКИЦА, ПРЕЂАШЊИ

ВУКИЦА: Гле, ви тетка, откуд ви тако изненада?

АГНИЈА (*љубећи се с њом*): Послом, душо, и то врло важним послом. Дошла сам да пођемо заједно.

ВУКИЦА: Да пођемо? А куд?

АГНИЈА: Да ми помогнеш, душо, да ти изаберем свадбени дар.

СПАСОЈЕ (*Вукици*): Па требало би да помогнеш тетке у избору.

АГНИЈА: Рећи ћу ти у чему је ствар! Ја сам, видиш, желела да ти купим спаваћу собу, али Спасоје је томе био противан. Вели: он је наручио комплетан намештај.

СПАСОЈЕ: Разуме се!

АГНИЈА: А ја сам желела да ти дарујем спаваћу собу по моме укусу.

ВУКИЦА: То би, извесно, било нешто необично.

АГНИЈА: Ја сам увек себи замишљала брачну собу отворено плаве боје. Том бојом би се чак морали обојити и зидови, нарочито плафон. И замисли сад у таквој соби брачну постељу отворено плаве боје, плав покривач и небесно плаве лопте на лустеру. Ох, боже, како би то било лепо: брачни пар би имао утисак да се налази на небу. Ја сам себи увек такав намештај замишљала.

ВУКИЦА: Штета, одиста, што нисте имали прилике.

АГНИЈА (*искрено уздахне*): Дабоме да је штета! Дакле, пошто је Спасоје био противан, то сам се ја решила за сребро за 24 особе. Чисто, тешко сребро!

СПАСОЈЕ: То може да буде лепа ствар.

ВУКИЦА: Па зашто сам ја потребна?

АГНИЈА: Нашла сам три гарнитуре и три разне јувелирске радње, па не знам за коју да се решим. Волела бих ти то сама да одлучиш.

СПАСОЈЕ: Одиста, Вукице, кад ће то већ теби припасти, боље је нека је по твојем укусу.

АГНИЈА: За мене не игра улогу мања или већа разлика у цени; за мене је главно да се теби допада оно што ћу ти дати.

СПАСОЈЕ: Па пођи, Вукице.

АГНИЈА: Свакојачко! Ја не бих желела да без тебе узем.

ВУКИЦА: Кад би то могло други пут, данас ме тако боли глава.

СПАСОЈЕ: А ко ти гарантује да те и други пут неће болети глава?

АГНИЈА: И веруј, кад изађеш на ваздух, проћи ће те.

ВУКИЦА (*једва се реши*): Добро најзад. Само да се спремим. (*Оде у своју собу.*)

АГНИЈА: Ево, и ја ћу ти помоћи. (*Оде за Вукицом.*)

VII

СПАСОЈЕ(*сам*)

СПАСОЈЕ (*иде телефону и звони*): Ало, ало! Ви сте, господине Бурићу. Извините што вас узнемиравам, али ствар изгледа врло озбиљна. Чули сте, је л' те, и ви сте чули? Кажу, његов адвокат већ спрема тужбу за суд. То сам поуздано чуо, а спрема и кампању преко новина. Тако сте и ви чули, је л' те? Па добро, зар се томе не може стати на пут; зар не би могло цензура да забрани писање о томе, јер, најзад, нашто је онда цензура ако неће да штити часне и угледне грађане? Најзад, ако неће да штити нас као појединце, онда нека штити предузеће „Илирија”; то предузеће чини част држави, а скрхати нас значи скрхати предузеће. Како? Како? Па да, учинио сам све, достава је већ пред полицијом, именовани су и сведоци, све, све, све је учињено. Више него то, оном полицијском агенту којег сте ми упутили казао сам у десет и тридесет да буде овде, јер сам у то доба позвао Марића! Доћи ће, јер сам му рекао да дође ради дефинитивног споразума. Са Шварцом? Па да, све сам припремио и позвао сам Шварца.

VIII

ШВАРЦ,ПРЕЂАШЊИ

ШВАРЦ (*у том часу наилази. Он је елегантно обучен господин*).

СПАСОЈЕ (*кад га спази, махне му руком да чека и настави даље на телефону*): Ево га, овога тренутка наишао је господин Шварц. Да, да, господине Ђурићу, тако ћу поступити, свршићу овога часа са господином Шварцом. Да, не смемо даље одлагати, или-или, и то још данас, па шта нам да бог! Известићу вас, о да, известићу вас! (*Оставља слушалицу.*) Где сте, забога, господин-Шварц, трипут сам слао по вас?

ШВАРЦ: Извините, нисам знао да је ствар хитна.

СПАСОЈЕ: Та како да није хитна. Изволите, седите!

ШВАРЦ: Благодарим. (*Седне.*)

СПАСОЈЕ: Ви имате визирани пасош за иностранство?

ШВАРЦ: Да, ви сте ми наредили да га визирам како бих био спреман да одмах кренем на пут чим се концесија добије.

СПАСОЈЕ: Ја ли вам при руци?

ШВАРЦ (*вади га из џепа*): Ја се никад од пасоша не одвајам.

СПАСОЈЕ (*узима пасош*): Тај ћете ми пасош уступити.

ШВАРЦ (*изненађен*): Како?

СПАСОЈЕ: Тај ћете ми пасош уступити, а сутра ћете ићи у полицију и пријавити да сте пасош изгубили или вам је можда украден.

ШВАРЦ (*буну се*): Али, господине!

СПАСОЈЕ: Тиче се једног крупног питања, и ваш је велики интерес да се то питање реши онако како ми желимо.

ШВАРЦ: Али како ја могу остати без пасоша?

СПАСОЈЕ: Казао сам вам већ, сутра се обратите за нов пасош.

ШВАРЦ: Хоће ли ми га дати?

СПАСОЈЕ: Чули сте малочас разговор са господином министровим братом? Ви видите ваљда да ја све радим по његовим упутствима, па шта онда лупате главу бригом кад има ко за вас да брине.

ШВАРЦ (*снебива се*): Па ипак... Како да кажем, ствар није згодна. Ја не знам на шта ће се употребити мој пасош и моје име.

СПАСОЈЕ: Никакав злочин. Тога се не морате бојати. Напротив, ваш пасош послужиће да се учини једно добро дело, разумете ли, добро дело.

ШВАРЦ: Верујем, господине, али је ствар ипак врло незгодна.

СПАСОЈЕ: Хоћете ли да вам телефонску везу дам са господином Ђурићем, нек вам он лично објасни.

ШВАРЦ: Хвала, верујем... само... је л' сигурно да ћу ја сутра добити нов пасош?

СПАСОЈЕ: Сутра или, рецимо, прекосутра.

ШВАРЦ: А кажете, могу бити безбрижан?

СПАСОЈЕ: Сасвим!

ШВАРЦ: И могу ићи?

СПАСОЈЕ: Чекајте! *(Отвара пасош и ножићем за хартију одлепљује његову фотографију и даје му је.)* Може вам требати.

ШВАРЦ *(још више узнемирен)*: Али, господине, ово је...

СПАСОЈЕ: То је то што сам вам казао, будите дакле без бриге!

IX

ВУКИЦА, АГНИЈА, ПРЕЂАШЊИ

АГНИЈА *(излази из Вукичине собе)*: Ми смо готови.

СПАСОЈЕ: Што сте се толико задржале?

АГНИЈА: Па знаш, забога, девојачким разговорима никад краја нема.

СПАСОЈЕ *(представљајући их)*: Господин Шварц, члан управног одбора „Илирије”, моја ћерка, моја сестра.

ШВАРЦ *(клања се)*.

ВУКИЦА: Татице, ако би се ми нешто дуже задржале?

СПАСОЈЕ: Ништа, ништа ја и иначе имам посла! *(Шварцу, који нестрпљиво чека.)* Дакле, тако, господине Шварц.

ШВАРЦ: Хвала. Дозволите! *(Клања се дубоко дамама и одлази.)*

X

СПАСОЈЕ, АГНИЈА, ВУКИЦА

АГНИЈА (*испративши погледом Шварца*): Отмен неки човек!

СПАСОЈЕ: Није отмен! Жењен је!

АГНИЈА: А, тако?

СПАСОЈЕ: Шта сам оно хтео рећи? (*Вукици.*) Да, немој ти због мене да журиш. Разгледај добро те сервисе, јер, знаш, то су ствари које се једанпут за цео живот купују.

АГНИЈА: И ја јој то кажем! 'Ајдемо, Вукице.

ВУКИЦА (*пољуби оца у образ и оде са Агнијом*).

XI

СПАСОЈЕ (*сам*)

СПАСОЈЕ (*осврће се десно као да види гледа ли га ко; вади из џепа фотографију из ковертића који му је донео Анта, затим вади из фиоке бочицу гумиарабике и маже полеђину слике, а затим је лепи на Шварцов пасош и пресује шаком*).

XII

СОФИЈА, СПАСОЈЕ

СОФИЈА (*долази*): Један господин од полиције.

СПАСОЈЕ: Нека уђе, нека одмах уђе.

СОФИЈА (*повлачи се и пропусти агента*).

XIII

II АГЕНТ, СПАСОЈЕ

СПАСОЈЕ: Ви долазите?

II АГЕНТ: Да вам се ставим на расположење.

СПАСОЈЕ: Ствар вам је позната?

II АГЕНТ: Да.

СПАСОЈЕ: Имате ли упутства?

II АГЕНТ: Рекли су ми да ћете ми их ви дати.

СПАСОЈЕ: Добро, врло добро. Прати ли вас ко?

II АГЕНТ: Два жандарма, ено их на улици.

СПАСОЈЕ: Немојте их остављати тамо, пало би у очи. Нека уђу у моје двориште, а ви ћете отићи у собу до ове и чекати док вас не позовем. Онога за кога вам ја гарантујем немојте узнемиравати. Иначе... већ знате.

II АГЕНТ: Молим!

СПАСОЈЕ: Изволте, дакле, у прву собу десно. (*Прати га до спољних врата.*) Софија, одведите господина у моју малу собу. (*Враћа се.*)

XIV

ЉУБОМИРПРОТИЋ,АНТА,ПРЕЂАШЊИ

АНТА: Срео сам господина зета; он је већ ишао по редакцијама.

СПАСОЈЕ (*Протићу*): Ишао си?

ЉУБОМИР: Да, али тешко се може успети. То је сензација прве врсте, то се не испушта лако из руке.

СПАСОЈЕ: И писаће?

ЉУБОМИР: Успео сам да одложим за два дана; обећао сам им да ће дотле имати још сензационалније откриће.

СПАСОЈЕ: Врло добро, врло добро; дан-два, толико нама и треба; дан-два.

ЉУБОМИР: А господин Анта ми вели да је онај већ предао ствар адвокату.

СПАСОЈЕ: Да, тужи господина Анту.

АНТА: Све нас тужи.

ЉУБОМИР: Кривично?

СПАСОЈЕ: Ја не знам, али мислим да нас тужи административно, а господин-Анту кривично.

АНТА: Тужи нас све подједнако, нема ту разлике.

ЉУБОМИР: А зашто тужи?

СПАСОЈЕ: Господина Новаковића тужи што му је отео жену, мене тужи да сам му кобајаги отео имање, тебе тужи...

ЉУБОМИР (*прекине му знаком реч да не говори пред Антом*).

СПАСОЈЕ (*сети се*): Ах, да... тебе тужи за оно.

ЉУБОМИР: А господина Анту?

АНТА: И мене тужи за оно.

ЉУБОМИР: То значи: и ми би морали узети адвоката?

СПАСОЈЕ: Мени је најбољи адвокат моја чиста савест.

АНТА: И мени!

ЉУБОМИР: Па ипак... чиста савест не зна параграфе, а параграфи су врло опасна ствар.

АНТА (*више за себе*): Врло опасна!

СПАСОЈЕ: Питање би било само, је л' да узмемо заједничког адвоката или свако посебно! У сваком случају не треба да предухитримо. Саветоваћу се о томе још и са господином Бурићем.

ЉУБОМИР (*хтео би да пође у собу*): Вукица је тамо?

СПАСОЈЕ: Не, она је изишла са тетка-Агнијом, забавиће се можда мало више.

XV

НОВАКОВИЋ,РИНА,ПРЕЂАШЊИ

СПАСОЈЕ (*кад их опази на вратима*): Но, хвала богу!

РИНА: Тако ме је болела глава...

СПАСОЈЕ: Све нас, госпођо, данас боли глава, али нема се куд, ствар је врло озбиљна, морамо се заједнички посаветовати и заједнички се бринути, јер свима нама гори кров над главом. Зато сам вас и узнемирио и звао вас да свакако дођете. Марић је предао ствар адвокату, и за дан-два бићемо оптужени.

НОВАКОВИЋ: Па ништа, узећемо и ми адвоката и бранићемо се.

СПАСОЈЕ: Бранићемо се? Лако је вама казати: бранићемо се, јер, најзад, шта ви имате да изгубите, ништа?

НОВАКОВИЋ: Како ништа?

СПАСОЈЕ: Па тако, он вас тужи да сте му преотели жену. И ако изгубите парницу, шта сте изгубили, жену и ништа више. А то бар није никакав губитак.

РИНА (*увређено*): Како ви то мислите, господине?

СПАСОЈЕ (*тргне се*): То јест, пардон, ја мислим губитак жене није никакав материјални губитак, а овде је реч о материјалном губитку. Па после, преотимање туђе жене није кривично дело, то је данас само један спорт и ништа више.

Према томе, тужба против вас дабоме да није опасна, ал' узмите овог грешника Анту, на пример.

АНТА (*буну се*): А што ти опет мене?

РИНА: Узми, брате, себе као пример.

СПАСОЈЕ: И себе и све нас, јер ви се најзад варате, господине Новаковићу, да ћете јевтино проћи тиме што ће вам узети жену. Предстоји вама и тежак материјални губитак. Ви сте узели госпођу Рину у уверењу да Марић није жив; ако се, међутим, њему досуди жена, то значи да је он жив, а ако је он жив, онда оде цела „Илирија” дођавола. Све ће се скрхати, све; разуме се, пропашће и ваших пола милиона динара, колико сте досад уложили у ово предузеће.

НОВАКОВИЋ (*престрављен*): Мојих пола милиона? Зар могу, забога, пропасти?! Када би се то десило, верујте, мени не би ништа друго преостало до да извршим самоубиство.

СПАСОЈЕ: Ето, видите! Зар треба дозволити да дође до тога? Извршите ви самоубиство, изврши мој зет самоубиство и изврши Анта самоубиство, напослетку нека и не изврши Анта самоубиство, ал' шта ми је вајда од њега. Не могу се ја сам борити, морамо сви заједно.

АНТА: Па дабоме!

СВИ (*одобравају*).

СПАСОЈЕ: Морамо се борити, и то на живот или смрт. Ми не смемо бирати средства, јер овде је у питању наш опстанак. Морате бити на све готови, разумете ли, на све!

НОВАКОВИЋ: Како ви замишљате то „на све”.

СПАСОЈЕ: Рећи ћу вам цео план. Цео дан и целу ноћ сам смишљао. Не велим да сам га сам смислио; у основи то је план

господина Бурића, и ја сам га само разрадио. Господин Ђурић се сав заложио да се овај план и оствари, па је учинио све потребне кораке код власти. Власти ће нам бити потпуно при руци.

НОВАКОВИЋ: Судске власти?

СПАСОЈЕ: Не, ствар баш и јесте у томе да се не дође до судске власти. Марић је пријављен полицији као опасан елеменат, као представник разорних организација из иностранства, што ћу посведочити ја, ви господине Новаковићу, госпођа Рина, мој зет и Анта. На ту сведоџбу морате бити спремни, ако евентуално до ње дође.

НОВАКОВИЋ: Шта да посведочимо?

СПАСОЈЕ: Све, све што га може оцрнити, све што га може представити као рушилачки елеменат, као туђинског агента, као анархисту, све што га може упропастити, разумете ли?

АНТА: И оно што нисмо ни видели ни чули?

СПАСОЈЕ: Не „и оно што нисмо ни видели ни чули”, него управо то што нисте ни видели ни чули, то имате да посведочите.

НОВАКОВИЋ (*устручава се*): То би ипак било, како да кажем...

СПАСОЈЕ: Реците!

РИНА: Било би, можда, неваљалство.

СПАСОЈЕ: Па неваљалство, дабоме, него шта ви мислите! Мислите ваљалство ће вам помоћи. Учио сам и ја у хришћанској науци ваљалство, ал' друго је хришћанска наука а друго је живот. 'Ајде, извол'те ми рећи ви, госпођо Рина, шта вам је милије: ваљалство или самоубиство господин-Миланово? Или

изволите ми ви, господине Новаковићу, одговорите: волите ли ваљалство или ваших пет стотина хиљада, или рецимо ти, зете, волиш ли ваљалство или...(*Уздржи се.*) Или ти, Анто, 'ајде' реци ти: волиш ли ваљалство или годину дана робије? 'Ајд' реци?

ЉУБОМИР: Одиста, тежак, врло тежак положај.

СПАСОЈЕ: Тежак, дабоме. Неваљалство је сила, сила, господине, и то сила старија и јача и од самога закона. Цео се свет данас клања неваљалству, само Анта кобајаги...

АНТА (*брани се*): Шта ја?

СПАСОЈЕ: Нешто ми се мрштиш, хтео би ваљда ти да представљаш врлину у нашем друштву?

XVI

СОФИЈА, ПРЕЂАШЊИ

СОФИЈА (*доноси карту*): Господин.

СПАСОЈЕ (*чита карту*): Господин Марић. Нека уђе!

СОФИЈА (*одлази*).

СПАСОЈЕ: Господо, опомињем вас, будите спремни на све!

XVII

МАРИЋ, ПРЕЂАШЊИ

МАРИЋ (*улази и клања се. Нико га не отпоздравља. Обраћа се Спасоју*): Ја сам дошао по вашем нарочитом позиву.

СПАСОЈЕ: Да, ја сам вас умолио да дођете.

МАРИЋ: Поручили сте ми да би то имао да буде дефинитиван разговор између нас.

СПАСОЈЕ: Да, дефинитиван.

МАРИЋ: Пошто сам ја по целој ствари донео дефинитивну одлуку, не осећам потребу још и за неки дефинитиван разговор; па ипак, дошао сам да чујем.

СПАСОЈЕ: Добро сте урадили, у вашем је великом интересу што сте тако урадили.

МАРИЋ: Мислите?

СПАСОЈЕ: Не мислим, него знам. Како и иначе немамо довољно времена за разговор, прећи ћемо одмах на ствар.

МАРИЋ: А разговараћемо овако, јавно?

СПАСОЈЕ: Да, пред свима присутнима. Ја сам их нарочито и позвао ради тога, јер што вам будем говорио биће и у моје и у њихово име.

МАРИЋ: Молим!

СПАСОЈЕ: Ви знате да вас у стопу прати полиција?

МАРИЋ (*изненађен*): Полиција?

СПАСОЈЕ: Да, и мене не би изненадило ако се њени агенти већ овога тренутка налазе пред мојом кућом или можда у дворишту, чак и ту, пред вратима.

МАРИЋ: Тако сам опасан?

СПАСОЈЕ: Опаснији но што ви мислите, јер све ваше радње, сви ваши покрети, све ваше махинације, откривене су.

МАРИЋ: То је врло интересно.

СПАСОЈЕ: И за полицију је врло интересно.

МАРИЋ: Мислите ли ви казати што ближе о тим мојим радњама и махинацијама?

СПАСОЈЕ: Упознаћу вас са целим материјалом који је прикупљен против вас, како би могли сами да оцените у којој сте.

МАРИЋ: Бићу вам захвалан.

СПАСОЈЕ: Ви сте, господине, агент и експонент једне анархистичке организације којој је циљ: рушење државе, рушење друштва и друштвеног поретка.

МАРИЋ (*смеје се*): То је све?

СПАСОЈЕ: То није све; уверићете се да није све кад вам изнесем материјал. Почетак истраге води од некакве крађе писама у вашој кући...

МАРИЋ: Љубавних писама?

СПАСОЈЕ: Тако ви кажете, али истрага друкчије каже... То је била крађа писама која вас тешко компромитује и која откривају сву вашу разорну акцију. Чим су та писма ухваћена, ваш интимни сарадник у тој акцији, неки руски емигрант Аљоша, извршио је самоубиство, а ви сте пребегли преко границе и скривени сте живели у емиграцији три године.

МАРИЋ: То сад први пут чујем. То су била, дакле, политичка писма?

СПАСОЈЕ: Не политичка, већ револуционарна, анархистичка.

МАРИЋ: Могло би се и тако рећи ако се неверство женино схвати као анархија у браку.

СПАСОЈЕ: Полицији је позната садржина тих писама.

МАРИЋ: Тако, полиција их је читала?

СПАСОЈЕ: Није их читала, јер је госпођа уништила сва писма желећи да вас спасе.

МАРИЋ: Врло сам благодаран! Али по чему онда полиција зна да су писма револуционарна, сем ако то госпођа не тврди.

СПАСОЈЕ: Разуме се да она то тврди.

МАРИЋ: Тако?! То значи да ће госпођа то и посведочити ако устреба.

СПАСОЈЕ: Дабоме да ће посведочити.

МАРИЋ (*обраћајући се Рини*): Волео бих да ми то и сама госпођа каже.

РИНА (*збуњена, узбуђена, чисто грца*): Ја... Ја...

МАРИЋ: Да, да, да, госпођа ће сведочити, јер то потпуно одговара њеном схватању морала.

НОВАКОВИЋ: Господине, ја вам не дозвољавам да вређате моју жену.

МАРИЋ: Ја вређам своју жену; госпођа је само ваша наложница.

НОВАКОВИЋ: Док носи моје име...

МАРИЋ: Име? Не знам да ли за вас то значи што али за госпођу не! Носила је она и моје име, па ипак је имала своје нарочите погледе на морал; носи сада ваше име имајући увек своје нарочите погледе на морал.

РИНА (*гушећи се од узбуђења и мржње која јој у том тренутку пламти из очију, плане одједном и дрекне*): Доста! (*Пркосно.*) Сведочићу, сведочићу! (*Она од узбуђења клоне у фотељу.*)

МАРИЋ (*мирно и равнодушно*): Верујем вам! (*Новаковићу.*) Па и ви ћете, извесно, својом сведоџбом то потврдити; и вама је позната садржина тих писама?

СПАСОЈЕ: Да, и господин ће то потврдити. И не само то, већ ће господин сведочити и о анархистичкој пропаганди коју сте ви водили међу радницима на грађевини, о сумњивим типовима, агентима разних интернационалних организација, које сте доводили са стране и запошљавали их на грађевини, да би им прикрили траг.

МАРИЋ: Господин ће то посведочити?

СПАСОЈЕ: И много штошта више.

МАРИЋ (*погледа Новаковића право у очи, па кад овај обори поглед, он му са дубоким презрењем окрене леђа обраћајући се Спасоју*): Разуме се да из реда тих беспрекорних сведока неће изостати ни ваш поштовани господин зет?

СПАСОЈЕ: Ни он, господине. И његова ће сведоџба бити од најтежих против вас.

МАРИЋ: Тако?

СПАСОЈЕ: Ви сте полазећи у емиграцију, а да би уклонили трагове који вас терете, поверили овоме младом

човеку извесне ваше рукописе, за вас драгоцене, како сте ви рекли.

МАРИЋ: Тако је!

СПАСОЈЕ: Ето, видите, ви не поричете основни факат. Па да, истина се не може порицати. После вашег погреб, мој зет, не знајући шта да ради са остављеним рукописима, узео их је разгледати и, на своје велико изненађење, он је ту нашао најповерљивију револуционарну преписку са разним организацијама у иностранству. Преписку која не води у тамницу, већ право на вешала. Млади човек се нашао у забуни; није свакојак желео да задржи такве списе код себе, а да их преда полицији, нашто, нашто вас теретити кад сте већ били мртви? Мој зет се саветовао са господином Антом, као човеком од искуства, и они су заједно донели закључак да сву ту кореспонденцију спале у интересу вашег мира и спокоја на ономе свету.

МАРИЋ *(са ужасном одвратношћу)*: Ваш зет ће то посведочити?

СПАСОЈЕ: Да!

МАРИЋ: А то ће потврдити и господин Анта?

СПАСОЈЕ: Господин Анта? Он ће се и заклетити на суду ако треба.

МАРИЋ: Бедник!

АНТА *(Новаковићу више поверљиво)*: Ето ти сад, по чему сам ја бедник!

МАРИЋ: Господине Протићу, ја бих желео да од вас чујем: хоћете ли ви збиља сметити тако што да тврдите?

ЉУБОМИР *(ћуту)*.

СПАСОЈЕ: Реци му, реци, слободно му реци!

ЉУБОМИР (*мучен савешћу, једва шапће*): Да... сведочићу тако!

МАРИЋ (*плане*): Ниткове!

(*Општи покрет.*)

МАРИЋ: Ја сам мислио ви сте обичан лопов, а ви сте више него то, ви сте друмски разбојник.

АНТА: Охо!

СПАСОЈЕ: Немојте се узбуђивати, господо; господин се нема чим другим бранити до увредама.

МАРИЋ (*још увек узбуђен*): А ви сте очекивали да ћу се ја бранити? Од чега? Од кога? Од вас, моралних бедника!

АНТА (*Новаковићу*): Ето сад опет, сад смо сви бедници!

МАРИЋ (*тргне се и прибере*): Нисам смео дозволити себи да се узбудим. Овакве појаве и у овој средини нису до вољан разлог за узбуђење. (*Спасоју.*) Вратимо се, дакле, малочашњем ћаскању? Реците ми, на пример, мој драги и најближи рођаче, реците ми: хоћете ли и ви што сведочити?

СПАСОЈЕ: Какво је то питање? Разуме се да ћу рећи све што знам. Не може се од мене тражити да будем несавестан, и да прикријем оно што знам.

МАРИЋ: А шта је то што ви знате и што би евентуално оптеретило вашу савест?

СПАСОЈЕ: Знам тачно о великим сумама у страниј валути, које су вам поверљиво стизале из иностранства, знам...

МАРИЋ: И тај ћете исказ потврдити уверењима сличним онима која сте суду подносили о нашем сродству?

СПАСОЈЕ: Ја знам како ћу то потврдити, то је моја ствар.

МАРИЋ (*поново се узбуђује*): Боже мој, да ли је могуће све то што чујем; да ли сте збиља ви рекли све то што сам чуо? Немогуће је замислити толико неваљалства сабрана код оволико малог броја људи. Људи, да, добро сам казао, јер, најзад, свако је од вас човек, свако од вас има и једну трунку човечанства.

СПАСОЈЕ: Има је, уверићу вас да је има; уверићу вас колико само ми човечански и колико сам ја, у оваквом тренутку, водио рачуна о својим рођачким обавезама. (*Вади из џепа Шварцов пасош.*) Ја сам, господине, припремио већ визиран пасош за Немачку и друге земље. Ви се по томе пасошу зовете Адолф Шварц, јер под својим имењом ви не би могли прећи границу. На пасошу је ваша слика. (*Даје му га.*)

МАРИЋ: (*згранут*): Пасош?... Зашто пасош?...

СПАСОЈЕ: Да се можете без сметње и за времена уклонити из земље.

МАРИЋ: Уклонити? (*Шчепа пасош.*) Дајте га, дајте га, дајте ми тај драгоцен документ. (*Трпа хитно у џеп.*) Ово је највећи писмени доказ вашег неваљалства. Не дам вам натраг овај документ, по цену главе вам га не дам!

СПАСОЈЕ: Не тражим вам га, чувајте га, требаће вам. Кад будете одлучили хоћете ли десет или петнаест година провести усамљени, невиђени, нечувени и под туђим именом у каквој пријатној немачкој или холандској или, ако хоћете, шведској вароши, или ћете десет или петнаест година провести усамљени, нечувени и невиђени у каквој тамничкој ћелији, ви ћете тада схватити вредност овога пасоша.

МАРИЋ: У тамници... у ћелији? Шта ћу ја тамо, зашто? Зато зар што тражим да ми разбојници врате опљачкану част, труд и имање? И зато, је л' те, зато сам ја агент анархистичких ћелија што хоћу да изобличим вас, отимаче и разбојнике? Зар за вас то значи рушење друштва и друштвеног поретка? Зар једна перверзна жена, један лажан пријатељ, један разбојник на катедри универзитета, један отимач туђе имовине и један кривоклетник; зар су то стубови на којима почива тај ваш друштвени поредак? И зар је онај који тражи да му се отета морална и материјална имовина врати, зар је то разоран елеменат? О бедни ниткови, који не заслужујете чак ни да честит човек пљуне на вас!

СПАСОЈЕ: Дозволили смо вам да кажете све што сте хтели рећи, а и чули сте већ све што вам је требало чути; сад треба још и да се уверите да све то није само празан разговор. *(Звони. Пауза. Нема тишина.)*

XVIII

СОФИЈА, ПРЕЂАШЊИ

СОФИЈА *(појави се)*.

СПАСОЈЕ: Софија, чека ли ко напољу?

СОФИЈА: Да, овде је пред вратима један господин од полиције, а у дворишту су два жандарма.

СПАСОЈЕ: Реците том господину нека уђе.

СОФИЈА *(оде)*.

XIX

МАРИЋ, ПРЕЂАШЊИ

МАРИЋ (*гледа запрепашћено све редом*): То је, дакле, истина, је л' те? То је истина?

СВИ (*ћуте*).

МАРИЋ: Говорите, забога, је ли то истина? Господине Спасоје, господине Протићу, господине Новаковићу, господине Анто, говорите, говорите је ли то истина?

СВИ (*ћути*).

МАРИЋ: Ја морам у тамницу, је л' те? У тамницу или у изгнанство, да би ви на мојој тековини могли живети? Је л' те... је л' те? (*Погледа их, али они не дижу поглед. Са горчином и болом.*) О, колико много неваљалства, а колико мало храбрости; зар нико, нико зар не сме да каже: је ли то истина, је ли све то истина?

XX

II АГЕНТ, ПРЕЂАШЊИ

II АГЕНТ (*Спасоју*): Извините, ја долазим службеним послом.

СПАСОЈЕ: К мени?

II АГЕНТ: По сазнању, овога тренутка налази се у вашој кући једна особа за којом се на све стране престонице трага. Сем вас и господина *(показује на Новаковића)*, које лично познајем, ја молим да се остала господа легитимишу. *(Анти.)* Ваша легитимација, господине?

АНТА *(збуњено чепрка ио џеиовима)*: Ја овај... немам при себи...

СПАСОЈЕ: То је мој рођак, ја гарантујем за њега.

II АГЕНТ *(Љубомиру Протићу)*: Господин?

ЉУБОМИР *(већ је припремио књижицу и даје му је)*.

II АГЕНТ *(враћајући Протићу књижицу)*: Благодарим! *(Обраћа се Марићу.)* Ваша екселенција? *(Општи тајац са извесним узбуђењем.)*

МАРИЋ *(Један тренутак мучне борбе и савлађивања)*: Кога ви у ствари тражите?

II АГЕНТ: Ја тражим бившег инжењера Павла Марића.

МАРИЋ *(узбуђен)*: Ви тражите Павла Марића?...

II АГЕНТ: Молим вашу легитимацију!

МАРИЋ *(опхрван и сломљен, малодушно и резигнирано вади из џепа Шварцов пасош и предаје)*: Ја се зovem Адолф Шварц!

(Општи дискретни поглед и измена погледа.)

СПАСОЈЕ *(брзо прихвати ситуацију)*: Господин Шварц је члан управе предузећа „Илирија” и по пословима тога друштва он путује данас... а сад већ *(гледа у сат)* првим возом у 11 и десет, у Немачку, и даље можда. Као што видите, пасош му је и визиран.

МАРИЋ (*примајући од агента пасош*): Да, ја путујем, првим возом у 11 и десет.

СПАСОЈЕ (*Марићу*): Потребне инструкције добили сте, морали би пожурити да не би пропустили воз.

МАРИЋ (*с презрењем*): Пожурићу, не брините, нећу пропустити воз. (*Загледа их још једном све редом.*) Да, пожурићу, идем, ја идем! (*Оде.*)

XXI

ПРЕЂАШЊИ, безМАРИЋА

II АГЕНТ: Јесам ли завршио поверени ми посао?

СПАСОЈЕ: Не, још не. Молио бих вас још за једну услугу. Моја су кола доле, седите у њих и идите хитно на станицу, јер нема пет-шест минута до воза. Уверите се лично је ли овај господин отпутовао.

II АГЕНТ: Молим! (*Одлази.*)

СПАСОЈЕ (*пратећи га*): И известите ме!

XXII

ПРЕЂАШЊИ, безАГЕНТА

СПАСОЈЕ (*враћајући се од врата докле је испратио агента*): Господо, приберите се и да'ните душом.

АНТА (*дубоко уздахне*).

НОВАКОВИЋ: Не умем да се приберем, верујте, не умем да се приберем.

ЉУБОМИР: Одиста, свему се другом човек пре могао надати.

СПАСОЈЕ: Ја сам веровао у нашу победу, јер сам увек ценио ону народну мудрост, да правда мора на крају крајева победити.

РИНА: Па добро, куда ће он сада?

СПАСОЈЕ: Он се враћа у покојнике.

НОВАКОВИЋ: Мислите ли, одиста, да је тиме он сишао с позорнице?

СПАСОЈЕ: О, сад више но раније. Пре је емигрирао под својим сопственим именом, сада под туђим. Тиме је сам себе огласио за покојника.

АНТА: Па јесте... али овај... ако се он опет тамо кроз три године јави?

СПАСОЈЕ: У томе случају твоја година не гине. Што се нас осталих тиче, ми ћемо дотле развити посао, блокираћемо се милионима и тада нико нам ништа неће моћи.

НОВАКОВИЋ: Само... јесте ли ви уверени да ће он отићи?

СПАСОЈЕ (*гледа на сат*): Овога тренутка он је већ у вагону. (*Дуга пауза.*)

СВИ (*ћуте*).

СПАСОЈЕ (*и даље гледа у сат*): Овога тренутка воз је кренуо. (*Телефон. Он му прилази.*) Ало, ало... да, овде Спасоје Благојевић... Да, да, дакле: сео у воз и кренуо?... Хвала... хвала на обавештењу! (*Оставља слушалицу, победоносно.*) Чули сте извештај агентов. А сад, покојнику нека бог да рајско насеље, а ми настављамо наш редован живот!

XXIII

ВУКИЦА, АГНИЈА, ПРЕЂАШЊИ

ВУКИЦА (*оцу*): Јесам ли се много задржала?

СПАСОЈЕ: Не, не, тачно си на време дошла. Рекао сам вам, господо, ми настављамо редован живот. И почећемо га са једним весељем. Сине, зете, венчање што пре, сутра, прекосутра, најдаље у недељу. (*Загрли Вукицу.*) Да, ми настављамо живот; ми настављамо живот!

(*Општи покрети задовољства.*)

(*Режија може, према своме нахођењу, ову последњу, XXIII, појаву и изоставити.*)

Завеса

Table of Contents

<u>ПРЕДИГРА..</u>	<u>3</u>
<u>ПРВИ ЧИН..</u>	<u>20</u>
<u>ДРУГИ ЧИН..</u>	<u>48</u>
<u>ТРЕЋИ ЧИН..</u>	<u>75</u>